PeaceWorks

FACTS OVER FICTION

Att syna fake news och desinformation

Tack till vår engagerade referensgrupp bestående av skolpersonal, elever och forskare. Ni har spelat en avgörande roll i skapandet av boken genom samtalen, frågorna, feedbacken och idéerna ni givit oss. Tack vare er har vi kunnat utveckla ett antirasistiskt metodmaterial som stöttar gymnasier i deras dagliga verksamhet. Ett speciellt tack till Tobias Hübinette för din ovärderliga input och bidrag till Facts over Fiction

Författare:
Mauridi Sabuni
Yonnas Seyoum
Nasma Salim

Projektledare:
Mauridi Sabuni (ansvarig)
Yonnas Seyoum

Korrektur:
Palmira Koukkari Mbenga
Majk Michaelsdotter

Formgivning:
Ayman Osman

Tryck:
Åtta45

Metodboken är framtagen inom ramen för projektet Facts over Fiction och har finansierats av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).

Denna publikation hittar du på PeaceWorks webbplats

Våra böcker och metodmaterial – PeaceWorks
https://peaceworks.se/vara-bocker-och-metodmaterial/

Om Facts over Fiction

Facts over Fiction – att syna fake news och desinformation är en ny satsning inom Peaceworks med målet att utöka kunskap och kapacitet för att motverka spridningen av rasistiska föreställningar och idéer i samhället.

Skolan är en viktig aktör i arbetet mot rasism och desinformation, men kartläggningar påvisar att många lärare upplever svårigheter att realisera arbetet med värdegrunden i skolans vardag.

Genom det framtagna metodmaterialet får skolor idéer, konkreta verktyg och metoder för att arbeta antirasistiskt. Metodmaterialet är direkt kopplat till den nya läroplanen för gymnasiet 2025 ”Gy25” som förankrar antirasismen i de nationella kunskapsmålen och hjälper pedagoger att på olika sätt lyfta antirasism i undervisningen och i sin tur motverka spridningen av rasistisk fake news och desinformation hos unga mellan 15-19.

PeaceWorks är en ideell och medlemsdriven ungdoms- och fredsorganisation. Det är en normkritisk plattform med visionen om en rättvis och hållbar värld i fred, där unga är aktiva samhällsaktörer. Detta samhälle kännetecknas av fred, global rättvisa och solidaritet, över och förbi konstruerade, nationella, kulturella, sociala och ekonomiska gränser.

INNEHÅLL

Kap 1. Inledning **06**
1.1. Metodbokens syfte **08**
1.2. För vem är metodboken skriven och hur ska den användas? **08**
1.3. Teoretiska utgångspunkter **09**
1.3.1 Kritiska ras- och vithetsstudier 10
1.3.2. Postkolonial teori 11
Kap 2. Att kunna **14**
2.1 Bakgrund **15**
2.2 Vad är rasism? **15**
2.3 Vad är fake news? **17**
2.4 Rasism + fake news = sant **18**
2.5 Bekräftelsefördom och psykologisk reaktans **19**
Kap 3. Att göra **24**
3.1 Bakgrund **25**
3.2 På skolan **26**
3.2.1 Värdegrundsarbete 26
3.2.2 Kritiskt tänkande 26
3.2.3 I klassrummen 27
3.3 Hur kan vi göra då? **27**
3.4 I klassrummet **31**
3.4.1 Lektion 1: Sant eller falskt? 33
3.4.2 Lektion 2: Vad är rasism? 35
3.4.3 Lektion 3: Algoritmer på sociala medier och påverkan på rasism 37
3.4.4 Lektion 4: Rasistiska stereotyper i nyheter 39
3.4.5 Lektion 5: Misinformation eller desinformation (Viskleken) 41
3.4.6 Lektion 6: Rasism genom historien 44
3.4.7 Lektion 7: Ras och privilegium 46
3.4.8 Lektion 8: Yttrandefrihet 48
3.4.9 Lektion 9: Normer och normkritik 51
3.4.10 Lektion 10: Rasistiska fake news och desinformation i skolan 54
Vidare läsning och tips **57**
Begreppförklaringar **60**
Referenser **66**

KAP 1.
INLEDNING

Den här boken tar itu med ett modernt problem som finns i skärningspunkten mellan det gamla och det nya. Det gamla problemet, som fortfarande är högst närvarande i samhället idag, är rasism. Rasism har existerat i hundratals år och innebär att människor rangordnas baserat på deras *ras* (kursiverade ord förklaras närmare i begreppsbilagan).

Konsekvenserna av rasism är många, för både individer och samhälle. Det leder bland annat till diskriminering på arbetsmarknaden, *hatbrott* och ojämlik fördelning av samhällets resurser. För unga som utsätts för rasism kan det resultera i försämrade skolresultat, låg självkänsla och psykisk ohälsa. I Barnombudsmannens rapport "Om barn och ungas utsatthet för rasism" från 2021 konstateras det att rasism är en del av barn och ungas vardag från tidig ålder. Detta sker i olika miljöer och tar sig i uttryck i att barn misstänkliggörs och får utstå allt från verbala trakasserier till hot om våld.

Det nya problemet är fake news, som inte längre är begränsad till traditionella medier i tryckt form och i etern, utan nu även finns digitalt på internet och *sociala medier* i våra datorer och mobiltelefoner. Fake news kan definieras som en sorts desinformation som inte är faktabaserad och har för avsikt att vilseleda läsarna, samtidigt som den presenteras i ett nyhetsformat.

I dagens värld, där information finns i överflöd, är det ofta svårt att sortera vad som är sant eller falskt. När rasism och fake news samverkar kan det därför få allvarliga och långtgående konsekvenser, både för individer och samhälle. Det kan leda till ökad polarisering bland grupper i samhället, minskat förtroende för media och viktiga samhällsinstitutioner, samt skada den demokratiska processen genom att undergräva valresultat.

1.1. Metodbokens syfte

Denna bok är tänkt att adressera hur fake news och rasism samverkar och presenterar även konkreta förslag för hur detta kan motverkas. Genom att förse skolan med de nödvändiga verktygen som behövs, strävar boken efter att ge eleverna bättre förutsättningar att kritiskt granska och orientera sig i ett allt mer komplext medielandskap. Syftet är också att motverka rasism och fake news negativa effekter i samhället. Bokens syfte ska ses som ett bidrag till och en del i den antirasistiska kampen.

1.2. För vem är metodboken skriven och hur ska den användas?

Som tidigare nämnts är boken ämnad att adressera frågor som rör rasism och fake news. Den är skriven för alla verksamma inom skolan, men också för andra som vill ha en ökad förståelse för hur rasism och fake news samverkar. Detta inkluderar föräldrar, ungdomar och framtida pedagoger som vill förbereda sig inför sitt kommande yrke. Den primära målgruppen för boken är dock skolpersonal som arbetar på gymnasiet.

Boken innehåller flera olika delar som pedagoger och skolpersonal kan använda för att arbeta mot målen i den nya läroplanen för gymnasieskolan 2025 ”Gy25”, samt i sitt generella antirasistiska arbete. Metodboken består av tre kapitel: *inledning, att kunna och att göra*.

Det första kapitlet, *Inledning,* innehåller viktig information kring bokens teoretiska utgångspunkter. De är viktiga för att förstå vilka ramverk boken använder sig av: kritiska vithetsstudier och postkolonial teori. Detta ger en bättre grund för att förstå vår historia och samtid, vilket hjälper dig och dina kollegor att bättre förstå och möta de utmaningar som rasism och fake news innebär i dagens samhälle, samt stödja elever i att vara mer källkritiska och navigera sociala medier och nyheter generellt.

Det andra kapitlet, *Att kunna*, innehåller nödvändig information för att skapa goda förutsättningar för att bedriva antirasistiskt arbete i skolan. Kapitlet ger en bakgrundsförståelse och kontext till rasism

och fake news, samt förklarar hur dessa två samverkar och skapar utmaningar för demokratin, mänskliga rättigheter och elevers förmåga att orientera sig i en allt mer komplex virtuell värld. Genom att förstå detta blir det lättare att adressera frågor som kommer upp i klassrummet relaterade till fake news och rasism, både när det gäller internationell politik och Sveriges inrikespolitik. Kapitlet består även av begreppsförklaringar, som ger korta förklaringar av de ibland svåra begrepp och ord som förekommer i boken och det antirasistiska arbetet. Genom att du och dina kollegor går igenom begreppen tillsammans skapar ni goda förutsättningar för en ökad samsyn, och kan arbeta mer träffsäkert mot samma mål.

Det sista kapitlet, *Att göra*, handlar om själva förändringsarbetet. Här finner du lektioner på temat rasism och fake news som du kan genomföra med elever. Innan du genomför lektioner med elever rekommenderas du att läsa avsnitt 3.3 "Hur kan vi göra då?" om etik gentemot eleven, för att öka tryggheten för alla elever. Frågor som rör rasism kan ofta vara känsliga, och som pedagog har du mycket att förhålla dig till i en klassrumssituation. Här finns viktiga tips och råd för hur du kan hantera detta.

Eftersom alla skolor och pedagoger har olika utmaningar och förutsättningar, behöver du som verksam inom skolan anpassa metodbokens innehåll till de förhållanden som gäller på just din skola. Det kan innebära att anpassa tiden för vissa lektioner, eller att lägga extra vikt vid vissa aspekter av rasism som är mer utbredda på din skola.

1.3. Teoretiska utgångspunkter

För att förstå hur och varför rasism fortfarande är ett problem behöver vi titta på både historien och de bakomliggande faktorerna som tillåter den att frodas. Förståelsen får vi genom teorier som 1) beskriver effekten av Europas koloniala historia och dess påverkan på vår samtid och 2) hur normer, strukturer och tankemönster fortsätter att bekräfta och legitimera en rasistisk världsbild. Dessa två faktorer samspelar i teorier som kritiskt granskar vår värld och de strukturer som finns inom den.

Genom kritiska teorier kan vi identifiera underliggande rasistiska mekanismer, som annars hade gått oss obemärkta förbi. Dessa teorier fokuserar även på att förklara hur samhällsstrukturer, som rangordnar människor baserat på påstådda biologiska eller kulturella skillnader, reproduceras. Vi behöver identifiera mekanismerna och förstå reproduktionen för att kunna syna och motarbeta en rasistisk struktur.

Att utgå från en teoretisk utgångspunkt som grundar sig i kritiska teorier blir därför avgörande för att kunna arbeta antirasistiskt i praktiken. Boken tar av den anledningen avstamp i *Kritiska ras- och vithetsstudier och Postkoloniala perspektiv.*

1.3.1 Kritiska ras- och vithetsstudier

Kritiska ras- och vithetsstudier är ett forskningsfält som växte fram i slutet på 1980-talet i USA, och som sedan dess har utvecklats som ett fält även i Sverige. Syftet är att synliggöra det normsystem som reglerar relationer mellan olika människor baserat på socialt konstruerade raskategoriseringar och så kallad ras, där bland annat hudfärg ingår. I dessa relationer har idén om ras fortfarande en betydande roll för hur dagens samhälle är uppbyggt, där vithet har en överordnad position och därmed innebär privilegier i samhället. Här granskas hur vithet inte bara producerar överordning och privilegier, utan även reproducerar dessa och därmed skapar en maktstruktur som tillåter rasismen att genomsyra samtliga delar av vårt samhälle och det vardagliga livet.

Fältet kan ses som ett analytiskt verktyg för att granska vithet som en social konstruktion och som en maktposition, vilket i sin tur leder till en kritisk granskning av rasism och vad som kallas rasmaktsordningen. Detta kan jämföras med den könsmaktsordning där män konstrueras som den överordnade positionen gentemot andra könsidentiteter. Kritiska ras- och vithetsstudier utforskar med andra ord vad det innebär att tillhöra den vita majoritetsbefolkningen, det vill säga att vara en del av *vithetsnormen* och hur det påverkar vårt samhälle. Fokuset skiftar alltså det antirasistiska perspektivet från att traditionellt titta på konsekvenserna av rasism och dess offer, till att vända blicken mot majoritetsgruppen och mot vad som möjliggör fortlevnaden av rasism.

PeaceWorks förstår, utifrån den här teorin, rasism som något som har vuxit fram historiskt och som ett socialt konstruerat problem, alltså ett problem konstruerat av människor. Eftersom människor har konstruerat rasismen, är det också vi människor som har makten att dekonstruera den. Många av lektionerna som är framtagna i den här metodboken berör därför frågor och lösningar kopplade till samhällsprivilegier och vithet som maktstruktur. Genom kritiska ras- och vithetsstudier syftar boken till att ge kunskap om både rasistiska strukturer och dess konsekvenser, samt verktyg att motarbeta dem.

1.3.2. Postkolonial teori

Postkolonial teori handlar om att skapa en helhetsbild av hur och varför världen ser ut som den gör idag, genom att koppla vår samtid till Europas koloniala historia. Genom detta perspektiv påvisas hur många av våra samhällsstrukturer, särskilt när det gäller strukturell rasism, har sin grund i Europas koloniala förflutna. Trots att kolonialismen formellt sett har avvecklats, fortsätter alltså dess historiska arv att prägla vår värld genom det globala ekonomiska systemet, existerande maktstrukturer och attityder.

Kvarlevor hittar vi i att kolonialismens idéer och attityder om överlägsenhet ligger till grund för både representationer och stereotyper av minoriteter i media, och institutionell diskriminering dagens samhälle. I olika typer av medier (nyheter, filmer, tv-serier, böcker, datorspel etc) ser vi fortfarande stereotypa framställningar av exempelvis muslimer som outvecklade, svarta som aggressiva, och asiater som undergivna. Dessa stereotyper sprider sig även till arbetsmarknaden, där vi kan se att personer som rasifieras negativt diskrimineras i rekryteringsprocesser och avfärdas med argument som återfinns i stereotyperna.

Ett postkolonialt perspektiv kan på samma sätt som kritiska ras- och vithetsstudier ses som ett analytiskt verktyg för att granska arvet från kolonialtiden och dess effekter på människor som rasifieras negativt. Genom att använda postkoloniala teorier förstärks det *normkritiska* och *intersektionella* arbetet, vilket också säkerställer en kritisk reflektion. Att inkludera detta perspektiv i en antirasistisk metodbok är således avgörande för att adressera och förstå de djupare strukturerna bakom rasism och diskriminering.

PeaceWorks menar att rasismen i samhället i stort kan minska, genom att med skolan som utgångspunkt, belysa hur historien och samtiden hänger ihop i skapandet av rasism. Med stöd i postkoloniala studier har boken som syfte att möjliggöra en fördjupad och kritisk kunskap om vår globala historia och samtid, för att sedan kunna omvandla detta till antirasistiska motståndsstrategier i klassrummet.

ЖАР 2.
АТТ ЖОННА

2.1 Bakgrund

Som pedagog eller skolpersonal har du en avgörande roll i formandet av framtidens samhällsmedborgare, och i att utrusta dem med verktygen för att navigera i en allt mer komplex digital värld. Källkritik och kritiskt förhållningssätt är två aspekter som är centrala i detta. För att lyckas med det krävs kunskap. Kunskap är en grundläggande förutsättning för att förstå och hantera komplexa samhällsfrågor som rasism och fake news. Genom att bygga en stark kunskapsbas kan skolpersonal skapa förutsättningar för en mer inkluderande och kritiskt tänkande skolmiljö, där alla elever får möjlighet att utvecklas i en trygg och jämlik omgivning.

Detta kapitel innehåller en genomgång av vad rasism och fake news är och hur dessa samverkar. Dessutom finns en begreppslista som hjälper dig att bekanta dig med de termer och begrepp som behövs för att förstå och tackla frågor som berör rasism och fake news.

2.2 Vad är rasism?

Rasism är en maktstruktur som kategoriserar människor utifrån idén om ras, och sätter dessa kategoriseringar i en hierarkisk skala

av överordning och underordning. Det systemet innefattar ideologier, idéer, tankesätt, språkbruk och praktiker som tar sig in i alla delar av samhället och vår vardag. Som nämnt i den teoretiska utgångspunkten har rasismen en historia och är sprungen ur en kolonial tid och politik.

Rasism kan därför inte ses som något som alltid funnits, den har producerats och reproducerats, tagit nya former och anpassats till olika samhällsdiskurser. Då den ständigt är i rörelse och förändring blir rasism alltså något som konstrueras, en social konstruktion, som därmed aktivt görs till verklighet.

Idag vet vi att det biologiskt inte går att dela upp människor i olika raser, men genom ett postkolonialt perspektiv kan vi se att idén om ras har påverkat, och fortsätter att påverka hur samhället fördelar makt och resurser mellan människor. Eftersom rasismen är formbar har klassificeringarna av människor skiftat, och trots att själva begreppet ras har förkastats reproduceras nya sätt att sortera in människor. Idag pratas det istället om kulturer/*etnicitet*/ folk etc för att förklara och legitimera över- och underordning.

För att förstå hur rasismen sätts i system och görs till verklighet kan den delas upp i tre delar: strukturell rasism, direkt rasism, och kulturell rasism. Dessa delar samspelar i vår vardag, och påverkar samhällsklimatet i stort. Tillsammans skapar de en helhet som utgör rasismens olika komponenter.

Strukturell rasism handlar om formella och informella mekanismer i samhället som begränsar, diskriminerar eller exkluderar människor som rasifieras negativt. Det formella kan handla om lagar som direkt pekar ut en grupp människor (exempelvis lagen om visitationszoner), medan de informella mekanismerna kan förklaras som processer som blivit praxis, såsom arbetsmarknaden, hälsovården och bostadsmarknaden. Direkt rasism kännetecknas av synlighet, det vill säga direkta aggressioner och attacker, såsom trakasserier, mikroaggressioner, verbal eller fysisk misshandel. Kulturell rasism handlar om attityder, idéer och normer som legitimerar och normaliserar de direkta och strukturella uttryck för rasism som vi ser idag, genom medel såsom *språkbruk* (vad som är normalt och accepterat att säga) och *ideologi* (värderingar, normer, och en tro på hur världen ska se ut).

Inom postkolonial teori är begreppet "omvänd rasism" generellt sett inte erkänt eller centralt och detsamma gäller för forskare med den teoretiska utgångspunkten av kritisk rasteori eftersom begreppet "omvänd rasism" inte tar hänsyn till de strukturella och historiska maktförhållandena som är nödvändiga för att rasism

ska existera. Rasism handlar inte bara om individuella fördomar utan är inbäddat i strukturella och historiska maktförhållanden.

2.3 Vad är fake news?

Fake news är något som har diskuterats alltmer i olika sammanhang de senaste åren. Det har nämnts av politiker och forskare, och även av privatpersoner runt middagsbordet när fake news får uppmärksamhet i samhällsdebatten. Frågan om vad fake news är förblir oklart för många. PeaceWorks definierar fake news som ”nyhetsartiklar som är avsiktligt och verifierbart falska, och kan vilseleda läsarna” eller ”en medvetet falsk rubrik och berättelse som skrivs och publiceras på en webbplats som är designad för att se ut som en riktig nyhetssajt, och som sprids via sociala medier”. Fake news kan alltså brytas ner i följande tre punkter: 1) avsiktlig vilseledning, 2) låg fakticitet, och 3) nyhetsformatets paketering. Här kommer en närmare förklaring av dessa tre punkter.

För att en nyhet ska kunna definieras som fake news måste nyheten först ha för avsikt att vilseleda läsaren. Vidare granskas faktanivån i nyheten, dvs fakticiteten. För att exemplifiera kan vi föreställa oss en skala från 1 till 10, där faktanivån av en nyhet bedöms. Hamnar nyheten högt på skalan är fakticiteten också hög och nyheten troligtvis sann. Hamnar den lågt på skalan har nyheten låg fakticitet och är då troligtvis falsk/fake. Slutligen är det också viktigt att titta på formatet, alltså om nyheten försöker framstå som sann genom bland annat paketering, utseende och design. Dessa tre punkter kan tillsammans användas som ett verktyg för att identifiera om nyheter bör klassas som fake news. Utifrån de här parametrarna kan även stora nyhetskanaler såsom Fox News eller Expressen sprida fake news.

Det är viktigt att göra skillnaden mellan misinformation och desinformation. Misinformation handlar om en oavsiktlig delning av falsk information medan desinformation handlar om en avsiktlig delning av falsk information. Fake news klassificeras alltså som desinformation. Fake news sprids genom alla typer av medier, från podcasts till YouTube-videor, från inlägg och stories på sociala medier till tryckta tidningar. Fenomenet kan också förstås som en metod för att driva individuella eller ideologiska agendor, genom användandet av omoraliska medel, som att ljuga. Syftet kan alltså variera, men den gemensamma faktorn är att den som skapar fake news inte förhåller sig till journalistiska principer, som oberoende, objektivitet och verifiering av information, för att säkerställa att det som rapporteras är sant. Spridningen av fake

news och desinformation har flera komponenter, som också är beroende av varandra. Det kan handla om teknologiska faktorer, som hur *algoritmer* påverkar vilka nyheter som når dig, och hur *filterbubblor* påverkar vad som blir återkommande i ditt flöde. Detta kan leda till både *faktaresistens* och *bekräftelsefördomar*. De som är drabbade av det avfärdar källkritisk kunskap, eftersom de falska berättelserna bekräftar den egna världsbilden. I sin tur bidrar det även till spridningen av fenomenet "*alternativa fakta*" som ytterligare befäster den världsbilden, genom att konstant mata den med ny (des)information.

Ett annat i sammanhanget relevant fenomen är *ekokammaren*. Den liknar *filterbubblan*, men syftar istället för vad som händer i flödet på vad som händer när man pratar i en ekokammare; det man säger talas tillbaka till en. I det här fallet handlar det om att det man själv tror på och delar i ett rum också upprepas av andra som utgör ens sociala medienätverk, vilket i sin tur förstärker ens faktaresistens, alltså tron på alternativa fakta, och bidrar därmed till en ökad bekräftelsefördom.

2.4 Rasism + fake news = sant

Att arbeta antirasistiskt i praktiken innebär att förstå hur idén om ras är en osanning som har format vår värld och bland annat lett till skapandet av "den andre". Förståelsen får vi som tidigare nämnts genom den teoretiska utgångspunkten som både beskriver historiens effekter på dagens samhällen (rasmaktsordningen), och hur kvarlevande koloniala normer, idéer och attityder fortsätter forma och omforma vår syn på människor. Genom den förståelsen kan vi också dra slutsatsen att fake news och desinformation fungerat som en pådrivare av rasism i nutid, och att utmaningen har blivit större idag. Kopplingen mellan fake news, desinformation, och rasism har även befästs av FN-rapporter, som beskriver fenomenet som ett hot mot mänskliga rättigheter. Viktiga mänskliga rättigheter, såsom allas lika värde, undermineras av fake news som sprider rasism, vilket direkt drabbar grupper som rasifieras negativt.

Den teknologiska utvecklingen, från traditionella medier till digitala och sociala medier, har gjort att vem som helst, när som helst, kan skapa fake news. Samtidigt kan vem som helst, när som helst utsättas för fake news. Digital teknologi har också möjliggjort skapandet av större mängder information, och gjort det möjligt för den informationen att spridas snabbare än tidigare. Med andra ord kan fake news idag spridas både i större mängd och i högre hastighet, än vad den någonsin har kunnat tidigare. Utvecklingen

kan också beskrivas som ett *transnationellt* problem, det vill säga att rasistiska organisationer i Sverige är i samspel och kan ha ett utbyte med globala rasistiska organisationer och lokala rasistiska organisationer i andra länder. Detta gör att målgruppen i Sverige exponeras för rasistiska fake news även på global nivå, inte bara lokalt. Eftersom ungdomar idag har tillgång till hela världens information i sina händer, via bland annat mobiltelefoner, gör det dem till potentiella offer för rasistiska fake news och rasistisk desinformation, men också potentiella skapare.

En av konsekvenserna av rasistiska fake news idag är att det både eskalerar och intensifierar rasismens framfart, vilket vi kan se i utvecklingen av rasistisk organisering på nätet. Rapporter på ämnet visar att den största ökningen av rasistisk organisering har skett bland ungdomar mellan 16-19 år. Det finns bland annat kartläggningar som visar att unga idag ansluter sig till högerextrema och nationalistiska organisationer i allt yngre åldrar. Den här åldersgruppen har hög närvaro i digitala rum, vilket visar på ett starkt samband mellan fake news/desinformation och spridningen av rasism i skolor och ungdomstäta platser. Eftersom vi lever i ett demokratiskt samhälle som tillåter olika åsikter - även kontroversiella - att spridas på internet, är spridningen av rasistiska fake news och desinformation också ett komplext problem att hantera. Eftersom *yttrandefrihet* är en avgörande grundpelare för ett välfungerande samhälle, ligger utmaningen i att utbilda och öka förståelsen för hur rasismen tar sig i uttryck. Ibland sprids även fake news med olagligt innehåll,exempelvis material som utgör hets mot folkgrupp eller innehåll som strider mot sociala mediers användarvillkor. Då är problemet ofta bristande möjligheter till moderering, eller låg prioritering inom rättsväsendet. Att utbilda istället för att censurera handlar alltså också om att förebygga hatbrott. Det är därför avgörande att skapa en större förståelse för vad som är rasistiska åsikter och attityder, rasistiskt språkbruk samt hur det leder till farliga konsekvenser på samhällsnivå, det vill säga strukturell rasism.

2.5 Bekräftelsefördom och psykologisk reaktans

Psykologisk forskning visar att vi lättare avfärdar information som går emot det vi redan tror på och lättare tar till oss information som bekräftar vår världsbild. Ett fenomen som kallas *bekräftelsefördom.* vilket delvis förklarar de spiraler av desinformation vi riskerar att hamna i online, där algoritmerna matar oss med information som vi redan visat intresse för.

Ett annat psykologiskt fenomen som riskerar att uppstå vid konfrontation är *psykologisk reaktans*. Fenomenet kan uppstå i situationer där vi upplever att någon försöker övertyga oss att tänka på ett visst sätt, eller att vissa åsikter inte är tillåtna. Vi kan då reagera med trotsighet, och till och med gå emot våra egna intressen, bara för att understryka att vi inte vill bli styrda i hur vi tänker.

Forskning visar även att konfrontation riskerar att stärka de rasistiska idéerna, när personen som konfronteras tvingas försvara idén både för sig själv och i försöken att övertyga andra. Förmodligen kommer hen söka information för att stärka de egna argumenten, eller söka sig till grupper där idéerna bekräftas och förstärks.

KAP 3.
ATT GÖRA

3.1 Bakgrund

Vi hör ibland att rasism bygger på okunskap och att den givna motkraften, antirasismen, är att bemöta rasism med kunskap och fakta. Tyvärr är det inte alltid fullt så enkelt. Dels innebär den logiken att personen vi möter måste vara mottaglig för fakta som går emot den egna världsbilden, dels behöver vi själva sitta på tillräcklig kunskap och fakta för att ha en chans att motbevisa och övertyga. Det senare kan ofta vara särskilt utmanande när de rasistiska idéer som förs fram bygger på kraftigt vinklad information, konspirationsteorier och desinformation som ofta är utmanande att bemöta på volley.

För att agera antirasistiskt behövs ett agerande som motverkar den rasism vi ser ute i samhället, eller i det här fallet skolan. Det är inte så enkelt att man är antirasist för att man har ”sunda” värderingar, eller har goda intentioner. Antirasism handlar om själva görandet. I det tidigare kapitlet fick du en bas att stå på i form av kunskap. I detta kapitel är fokuset på att skapa den motkraft och förändring vi vill se för att göra skolan och samhället mindre rasistiskt och mer jämlikt. Detta kommer att göras på två olika sätt. Det första är genom att ansvariga på skolan får konkreta tips på hur

de införlivar läroplanens värdegrund på skolan. Det andra sättet är att genomföra konkreta lektioner i klassrummet, som syftar till att utbilda elever i frågor som rör antirasism, för att på så sätt rusta dem inför en mer hållbar och jämlik framtid.

3.2 På skolan

Skolan har en skyldighet att arbeta med att förebygga och motverka diskriminering, samt främja lika rättigheter och möjligheter för alla elever och anställda. Aktiva åtgärder inom skolan syftar till att främja likabehandling, motverka trakasserier och främja en trygg och inkluderande skolmiljö. Dessa åtgärder är reglerade av diskrimineringslagen (2008:567) i Sverige och kräver att skolan arbetar förebyggande och främjande för att skapa en likvärdig miljö för alla elever, oavsett bakgrund eller identitet. Här är några konkreta förslag på hur man kan arbeta främjande för skapa en jämlik miljö för eleverna där de själva får möjligheten att vara delaktiga och ha ägandeskap i förändringen.

3.2.1 Värdegrundsarbete

Enligt läroplanen har skolan ett ansvar att fostra elever till att bli medvetna samhällsmedborgare, som kan stå upp mot rasism och andra former av förtryck. Involvera därför eleverna i arbetet med att kartlägga förhållandena på skolan, och uppmuntra dem att vara delaktiga i elevråd eller andra forum där deras röster hörs. Det kan ni göra genom att:

- Uppmuntra elever att förstå och respektera varandras skillnader och perspektiv.
- Aktivt arbeta med att motverka rasistiska attityder, fördomar och stereotyper.
- Lära eleverna att analysera och reflektera över frågor som rör mänskliga rättigheter, särskilt i relation till rasism.

3.2.2 Kritiskt tänkande

Enligt läroplanen ska elever utbildas i att tänka kritiskt och att förhålla sig källkritiskt, vilket är särskilt viktigt i en tid av ökande desinformation och spridning av rasistiska idéer via sociala medier. Skolan har en viktig roll i att lära elever att:

- Identifiera rasistiska idéer och förstå hur dessa sprids.
- Diskutera och analysera frågor om makt, normer och strukturer som kan leda till rasism och diskriminering.

3.2.3 I klassrummen

Enligt läroplanen ska frågor om rasism och mänskliga rättigheter genomsyra alla ämnen. För att uppfylla det kan ni:

- Diskutera rasismens historiska rötter på samhällskunakspen och historielektionerna, vilka är de långsiktiga efekterna av kolonialism och slavhandel?
- Analysera texter och litteratur som tar upp rasism och förtryck på engelska- och svenskalektionerna.
- Behandla frågor om mångfald, inkludering och solidaritet kopplat till religioner, på religionskunskapen.

3.3 Hur kan vi göra då?

Kunskap och fakta är viktiga beståndsdelar, men de behöver kompletteras med både förhållningssätt och metoder för att vi ska nå fram. Det räcker inte med kunskap om de rasistiska argument som återkommer i debatten och hur de demonteras. Vi behöver också kunskap om oss själva, den vi möter och situationen vi befinner oss i.

Att bli upprörd och förbannad på uttryck för rasism är rimligt. Att känna frustration inför att rasism normaliseras och tar allt större plats i samhället är både rätt och nödvändigt. En allmän likgiltighet inför utvecklingen hade inneburit att den normalisering vi ser idag hade kunnat gå ännu snabbare. Men om vi vill vända på utvecklingen måste vi veta hur vi kanaliserar vår frustration. Nedan finner du som arbetar inom skola, och vill arbeta systematiskt för att motverka rasism och rasistisk fake news, konkreta tips på hur du kan gå tillväga.

Stå stadigt i skolans värderingar. För att kunna bemöta antidemokratiska idéer behöver du veta vad du själv tycker och står för. Alltför ofta fastnar vi i att försöka argumentera emot och falsifiera splittrande påståenden vi möter, utan att ha en egen analys att erbjuda som alternativ.

De antidemokratiska idéer som vi möter har ofta en splittrande tolkning av vad som får vårt samhälle att hänga samman och vilka element som gör att vi känner gemenskap. De innehåller också ofta en djupt problematisk analys av vad som hotar vår samhällsgemenskap och vilken typ av samhälle som vi som lever här strävar mot. Enligt de idéerna är det vi bör sträva mot ett samhälle som präglas av etniskt och kulturell homogenitet, i stället för etnisk och kulturell mångfald.

Här finns mycket att hämta i skolans värdegrund. Personal i skolan

är ålagd att värna demokratiska värderingar och tydliggöra vilken typ av samhälle vi arbetar för. Genom att artikulera tydliga svar på samhällets utmaningar, med avstamp i skolans läroplan och värdegrund, kan ni förbereda er på att ha svar på idéer som strider mot dessa. Förslag på frågor ni kan diskutera inom arbetsgruppen:

- *Vad är det som skapar gemenskap och samhörighet i vårt samhälle?*
- *Vad är det som hotar och utmanar den gemenskapen?*
- *Vilken typ av samhälle är det vi strävar efter?*

Hitta samsyn med kollegor. Säkerställ att det återkommande finns sammanhang där ni som kollegor får diskutera hur omvärldsläget kan komma att påverka stämning och attityder på skolan, ventilera utmanande situationer som uppstår och hur ni kan hitta gemensamma strategier att navigera och bemöta idéer och uttryck som strider mot skolans värdegrund. Att känna att det råder en samsyn och att det finns ett tryggt kollegialt stöd är viktigt för att med större trygghet kunna bemöta antidemokratiska idéer i skolan.

1. **Kontinuerlig kompetensutveckling.** Den högerextrema miljön förändras snabbt, både vad gäller uttrycksformer, organisering och metoder för att attrahera unga. Säkerställ att det finns förutsättningar att ta till er kunskap om nya fenomen och trender för att bättre kunna förstå och tolka nya uttryck

2. **Planera in tematiska lektioner kring kontroversiella frågor.** Med en orolig omvärld och ett informationslandskap som bjuder på en uppsjö av vilseledande information kan det vara klokt att planera in lektioner där det finns utrymme att vända och vrida på kontroversiella frågor, som annars riskerar att pysa ut i andra sammanhang. Det möjliggör för dig som lärare att förbereda dig och läsa på, för att skapa en pedagogisk struktur kring temat. Det kan också underlätta att kunna styra kontroversiella frågor till lektionen istället för att gå in i diskussionen oförberedd. Säkerställ att ramarna är tydliga inför lektionen; att den syftar till att undersöka olika perspektiv och uppmuntra till reflektion, men att inga kränkningar tillåts.

3. **Safe space.** Inför lektionerna som finns i denna metodbok rekommenderar vi att du som facilitator går igenom avsnittet nedan, om safe space, med gruppen. Frågor som rör rasism är

känsliga, och du som pedagog har mycket att förhålla dig till i en utbildningssituation.

Värden: Respekt, Hänsyn, Förståelse, Omtanke, Inkludering

Spelregler:

- Vi ska uppträda på ett respektfullt sätt. Respekt handlar om att visa hänsyn till andras känslor, olikheter, identiteter, historier, förhoppningar och drömmar.
- Vi ska inte skratta eller skämta om andra och deras erfarenheter kring temana som vi kommer att navigera på lektionerna. Vi räcker upp handen om vi har något att fråga eller tillägga. Vi pratar lugnt och har dialog med varandra, dvs lyssnar på vad andra har att säga innan vi själva pratar. Vi utgår ifrån att rasism är ett samhällsproblem, inte medfött, och utmanar därför rasismen genom att tänka kritiskt och att ha ett kritiskt förhållningssätt.
- Vi har nolltolerans för ord, handlingar, tankar och åsikter som skadar, kränker, eller stör våra klasskamrater.

Etik mot eleven: Med etik mot eleven menas att ni som skola har ett ansvar att behandla elever rätt. Med den här lektionsserien kommer vi att beröra ett ämne, rasism, som är känsligt och laddat. Därför vill vi ge er chansen att förbereda er mentalt och emotionellt, genom att ge er en triggervarning. Med triggervarning menas en varning som ges innan man undervisar i något som kan väcka starka känslor hos elever.

4. **Våga stanna upp.** Situationerna vi befinner oss i när antidemokratiska idéer dyker upp är givetvis olika, och förutsättningarna skiljer sig åt. Fundera kring vilket handlingsutrymme du har i olika situationer. Några frågor att ställa sig för att analysera situationen kan vara:

- Vem är det jag möter? *Upplevs personen helt stängd, eller mer ambivalent och prövande i sina idéer?*
- Var befinner jag mig? *Hur skiljer sig förutsättningarna åt om jag möter eleven på tu man hand, i klassrummet bland andra elever, eller i andra sammanhang?*
- Vilka fler finns närvarande? *Finns det andra som riskerar*

att inspireras av det som sägs? Eller som är måltavlor för det som sägs?

- Vad är mitt mål i den specifika situationen? *Ett mål så gott som något kan vara att avbryta samtalet för att återkomma till frågan i ett annat sammanhang, både för att skydda de som utsätts och för att vidmakthålla demokratiska gränser i samtalet.*

5. **Glöm inte publiken.** Ibland möter vi antidemokratiska idéer på tu man hand, men i andra situationer finns det andra elever runt om som hör det som sägs. Här är det viktigt att inte glömma bort vikten av att alltid skydda och visa solidaritet med de som blir personligt utsatta av det som sägs, men också att artikulera svar som visar på en annan analys av samtiden – så att inte publiken bara får höra den splittrande berättelsen, utan ges demokratiska alternativ.

6. **Sätt upp realistiska mål.** Att ha som utgångspunkt att omvända personen vi möter är många gånger ett orealistiskt mål, och riskerar att göra att vi inte ingriper alls, då loppet redan upplevs som kört. Att agera mot rasism kan lika mycket handla om att dra en gräns och avsluta ett samtal för att återkomma till frågan senare, att skydda och visa solidaritet med andra elever som blir utsatta, men också att stärka personer runt omkring oss att också våga dra gränser och markera mot uttrycken.

7. **Bemöta med frågor.** Många gånger dyker antidemokratiska idéer upp plötsligt och ställer krav på snabbt agerande. Känslan av att bli tagen på sängen och inte veta vad vi ska göra riskerar att leda till att vi låter situationen passera. Ofta kan en fråga vara en bra utgångspunkt. Exempelvis:
   - *Hur menar du nu?*
   - *På vilket sätt påverkar det dig?*
   - *Var har du hört det?*

Genom att ställa en fråga köper vi oss själva lite tid att avgöra hur vi kan ta samtalet vidare. Vi tvingar också personen vi möter att ta ansvar för det som sagts genom att omformulera sig. En uppriktigt nyfiken fråga kan också öppna upp för ett samtal om varför personen tycker som hen gör och var idéerna kommer ifrån, och kan i längden fungera relationsskapande.

8. **Undvik att bemöta känslor med fakta.** När du möter en person som uttrycker sig i affekt, som ger uttryck för antidemokratiska idéer, som packas in i känslor av rädsla eller frustration över ett samhälle som inte känns igen, finns det en risk att personen avfärdar dina faktapåståenden då hen förmodligen inte är mottaglig just då. Du riskerar också att uppfattas som att du inte är lyhörd eller har förstått. Om situationen tillåter kan även dessa sammanhang lämpa sig för nyfikna följdfrågor, kring hur hen tänker och var rädslan kommer ifrån. Den typen av samtal lämpar sig dock att föras på tu man hand, i en trygg miljö, för att undvika att eleven känner sig exponerad eller att hens idéer riskerar att skada eller kränka andra.

9. **Att demontera myter och falska påståenden.** Det finns mycket forskning kring hur vi bäst bemöter konspirationsteorier och felaktig information, bland annat sammanfattat i Handboken i Debunkning. Det är viktigt att bära med sig att upprepande av felaktig information riskerar att fastna, och att vi behöver vara så konkreta och precisa vi kan i de motargument vi formulerar – och då lägga fokus på det som är sant. På så sätt undviker vi att ge den felaktiga informationen alltför stort utrymme. Att undervisa om mekanismerna bakom konspirationsteorier har också visat sig ha goda effekter på motståndskraften mot qatt tro på dem.

10. **Genvägar till bemötande av vilseledande information.** I många fall när vi möter konspirationsteorier och andra former av vilseledande information är det svårt att presentera konkreta fakta i frågan om vi inte är väl förberedda. Många gånger haltar dock logiken i flera av de konspirationsteorier vi möter. Försök att genom följdfrågor identifiera logiska luckor i resonemanget. Även denna metod lämpar sig bäst på tu man hand, för att undvika att ge konspirationsteorin för stort utrymme inför en publik.

3.4 I klassrummet

Alla lektioner kan kopplas till specifika delar av den nya läroplanen för gymnasiet Gy25. I början av varje lektion har vi plockat ut det avsnitt i läroplanen som bäst kan kopplas till lektionen. Många övningar kan dock kopplas till fler delar av läroplanen än dem vi nämner och på samma sätt kan många texter ur läroplanen kopplas till andra delar av metodhandboken.

Med våra lektioner försöker vi jobba utifrån metoden kollektivt lärande där, elever och pedagoger utvecklar sin kunskap och förståelse för komplexa frågor i samverkan med varandra.
Eftersom eleverna bidrar med egna erfarenheter och idéer blir ingen lektion den andra lik. Vi tror att kunskaps- och erfarenhetsutbyte är viktigt för att bygga ett jämlikt samhälle. Övningarna bygger på interaktivitet och kommunikation. Kunskapen växer fram genom att idéer bollas och resultatet blir ett växelspel mellan aktörer.

3.4.1 Lektion 1: Sant eller falskt?

Syfte:

- Att träna på att ha ett kritiskt förhållningssätt och att vara källkritisk.

Mål ur Gy25: Samhällskunskap - Kod:SAMH (Gäller från 2025-07-01)

- Att kunna tillämpa ett kritiskt förhållningssätt vid bedömning av information från olika källor.
- Att kunna använda källkritiska metoder för att granska och värdera informationens trovärdighet och relevans.

Sammanfattning:

Lektionen består av fyra moment där det första är en genomgång av upplägget och vad det innebär att ha ett kritiskt förhållningssätt. Det andra momentet består av en gruppövning där elverna får träna på att ha ett kritiskt förhållningssätt. Det tredje består av att praktiskt använda sig av den presenterade checklistan vid läsning av en artikel. Den sista är en avslutande diskussion där elverna får reflektera kring sina färdigheter att upptäcka rasistiska fake news.

Förutsättningar:

- Tid: 60 min
- Utrustning: datorer till elever, skärm för att visa medföljande powerpointpresentation.

Nyckelord: Källkritik, rasism, fake news, kritiskt förhållningssätt

Lektionsupplägg:

Moment 1, introduktion (10 min)

- Välkomna eleverna och presentera lektionens syfte och mål är, och vilka moment lektionen innefattar med hjälp av den medföljande powerpointpresentationen.
- Gå igenom definitionen av rasistiska fake news och varför det är viktigt med källkritik och ett kritiskt förhållningssätt.
- Öppna upp för frågor så att alla är införstådda med begreppen.

Moment 2, gruppövning (15 min)

- Dela in eleverna i mindre grupper (4-5 elever per grupp).
- Dela ut artikeln till alla och gå igenom den gemensamt i helgrupp.

- Be därefter grupperna försöka identifiera vad som är fakta respektive åsikter och om artikeln är trovärdig eller om den innehåller rasistiska fake news.

Moment 3, träna kritiskt förhållningssätt (15 min)

- Gå igenom checklistan över hur rasistiska fake news kan upptäckas.
- Be eleverna därefter tillämpa checklistan på den tidigare lästa artikeln.

Moment 4, avslutande diskussion (10 min):

- Be grupperna reflektera kring om checklistan var ett stöd i att avgöra om det förekom rasistiska fake news.
- Påminn eleverna att använda sig av checklistan när de känner sig osäkra i sin mediekonsumtion.

Tips:

- Påminn eleverna om att det inte finns ett rätt eller fel svar utan att det rör sig om olika perspektiv och värderingar.
- Påminn eleverna att ha ett intersektionellt perspektiv i sina analyser.

3.4.2 Lektion 2: Vad är rasism?

Syfte:

- Att förstå rasismens komplexitet och språkets betydelse för hur vi tolkar världen.

Mål ur Gy25: Samhällskunskap - Kod:SAMH (Gäller från 2025-07-01)

- Att förstå och kunna diskutera centrala samhällsfenomen.
- Att utveckla förmåga att kritiskt granska och analysera olika samhällsfenomen.

Sammanfattning:
Lektionen bygger på kollektivt lärande där eleverna tillsammans med pedagogens stöd ska försöka reda ut vad rasism är. Lektionen består av fyra moment där pedagogen i det första momentet introducerar lektionen och huvuduppgiften. I moment två ska eleverna försöka att i grupp besvara frågan "vad är rasism?" I det tredje momentet får eleverna i helgrupp testa sina definitioner av rasism mot metodbokens definition och se vilken utsträckning de överensstämmer. I det sista momentet ges förklaringar till varför samsyn kan vara svårt och att vi har olika idéer av rasism.

Förutsättningar:

- Tid: 50 min
- Utrustning: papper och penna, skärm för att visa medföljande powerpointpresentation.

Nyckelord: Rasism, kritiskt förhållningssätt

Lektionsupplägg:
Moment 1, introduktion (10 min)

- Välkomna eleverna och presentera lektionens syfte, mål och innehåll.
- Förklara vid behov vad en definition är och ge ett exempel på hur en sådan kan låta kopplat till något som inte har att göra med rasism, exempelvis en cykel, fotboll eller liknande.

Moment 2, gruppövning (10 min):

- Dela in eleverna i mindre grupper (4-5 elever per grupp).
- Presentera frågan som eleverna ska besvara ("vad är rasism?"). Var noga med att du är ute efter en definition

som alla i gruppen kan stå bakom. Exempel på rasism kan vara användbara men det är definitionen du som pedagog är ute efter. Påminn om att definitionen kan bestå av mer än en mening.
- Eleverna får därefter försöka besvara frågan, "vad är rasism?"
- Be gruppen anteckna sina definitioner. De får revidera sina svar under samtalets gång.
- Under övningen kan du som pedagog hjälpa grupperna genom att ställa kritiska frågor som testar deras definitioner. Var noga med att inte leda eleverna alltför mycket.
- När grupperna börjar känna sig färdiga ska de stämma av med alla i gruppen att de är överens. Om inte kan det lyftas i lektionens nästa moment.

Moment 3, gruppövning (20 min)
- Be en representant från varje grupp att presentera deras definition som du skriver upp på tavlan.
- Jämför och diskutera de olika definitionerna:
  - Vad är likheterna?
  - Vad är skillnaderna?
- Visa på powerpointpresentationen metodbokens definition av rasism.
- Diskutera med eleverna:
  - Ser de någon skillnad mellan deras egna definitioner och metodbokens?
  - Vilka delar av metodbokens definition tycker de är viktiga?

Moment 4, avslutande samtal (10 min)
- Sammanfatta lektionen och lyft fram vikten av att ha en gemensam förståelse för begreppet rasism.
- Förklara att våra olika förståelser av rasism kan bygga på vår ras och erfarenhet av ojämlikhet och privilegier.
- Uppmuntra eleverna att fortsätta reflektera över hur språk och definitioner påverkar deras syn på världen.

Tips:
- Läs stycket om safe space delen i metodboken för att minimera risken att någon känner sig trakasserad.
- Glöm inte att ha ett maktperspektiv när rasism diskuteras i moment 3 och 4.
- Läs stycket om makt och omvänd rasism inför lektionen.

3.4.3 Lektion 3: Algoritmer på sociala medier och påverkan på rasism

Syfte:

- Att förstå hur algoritmer på sociala medier kan förstärka rasism samt att kunna kritiskt granska dessa teknologier.

Mål ur Gy25: Samhällskunskap - Kod:SAMH (Gäller från 2025-07-01)

- Att utveckla förmåga att kritiskt granska och analysera mediernas roll i samhället.
- Att förstå och diskutera hur teknologiska system kan påverka sociala fenomen som rasism.

Sammanfattning:
Lektionen består av fyra moment. Det första momentet är en introduktion till lektionen med en förklaring av de begrepp som ska lyftas. Därefter kommer en gruppdiskussion utifrån några förberedda frågor. I moment tre presenteras slutsatserna från gruppdiskussionen i helgrupp. I det sista momentet sammanfattar pedagogen de viktigaste slutsatserna och påminner eleverna om konsekvenserna sociala medier har i vårt samhälle.

Förutsättningar:

- Tid: 60 min
- Utrustning: arbetsblad och skärm för att visa medföljande powerpointpresentation.

Nyckelord: Sociala medier, rasism, polarisering

Lektionsupplägg:

Moment 1: introduktion (15 min)

- Välkomna eleverna och presentera lektionens syfte, mål och innehåll.
- Förklara vad rasism är utifrån metodbokens definition
- Förklara vad algoritmer, ekokammare och filterbubbla är och hur de används på sociala medier.
- Ge en kort översikt över hur dessa kan förstärka rasism med exempel.

Moment 2, gruppdiskussion (20 min)

- Dela in eleverna i mindre grupper (4-5 elever per grupp).
- Varje grupp får ett konkret exempel på hur algoritmer har påverkat spridningen av rasistiskt innehåll (se arbetsmaterial).
- Grupperna diskuterar och besvarar följande frågor:
  - Hur fungerar algoritmen i detta exempel?
  - På vilket sätt kan denna algoritm förstärka rasistiska attityder?
  - Vilka konsekvenser kan detta ha för användare och samhället i stort?

Moment 3, presentation och diskussion (20 min)

- Varje grupp presenterar sina slutsatser för klassen.
- Diskutera gemensamt följande frågor:
  - Vilka gemensamma mönster ser vi i exemplen?
  - Vad kan sociala medier-företag göra för att minska rasistiska bias i sina algoritmer?
  - Vad kan användare göra för att bli mer medvetna om algoritmers påverkan?

Moment 4, avslutning (10 min)

- Sammanfatta de viktigaste slutsatserna från diskussionerna.
- Uppmuntra eleverna att reflektera över sin egen användning av sociala medier och hur de kan bidra till en mer medveten och inkluderande online-miljö.

3.4.4 Lektion 4: Rasistiska stereotyper i nyheter

Syfte:

- Att identifiera rasistiska stereotyper i nyhetsrapportering och utveckla strategier för att motverka dem.

Mål ur Gy25: Samhällskunskap - Kod:SAMH (Gäller från 2025-07-01)

- Att förstå vad rasistiska stereotyper i nyheter är.
- Att utveckla strategier för att aktivt motverka dessa stereotyper i nyhetsrapportering.

Sammanfattning:
Lektionen lyfter frågan om rasism, mer specifikt stereotyper i nyhetsrapportering. Lektionen innehåller en övning med ett samtal i helgrupp. Denna lektion kan ses som en fortsättning på lektionerna, *Vad är rasism?* och *Sant eller falskt?*.

Förutsättningar:

- Tid: 60 min
- Utrustning: datorer till eleverna, arbetsblad, skärm till medföljande powerpointpresentation.

Nyckelord: Stereotyper, rasism, nyheter

Lektionsupplägg:

Moment 1, introduktion (10 min)

- Välkomna eleverna och presentera lektionens syfte och mål.
- Definiera rasistiska stereotyper i nyhetsrapportering och ge aktuella exempel med hjälp av den medföljande powerpointpresentationen
- Lyft olika former av media där dessa stereotyper förekommer (tv, tidningar, webbaserade nyhetsplattformar).

Moment 2, gruppövning (20 min):

- Dela in eleverna i små grupper och ge dem olika nyhetsartiklar eller nyhetsklipp att analysera.
- Ge grupperna specifika frågor att besvara:
  - Vilka stereotyper ser ni och hur framställs olika grupper?
  - Framställs grupperna beroende på om det är tv, tidningar, online nyhetsplattformar eller sociala medier?

- Vilka konsekvenser kan dessa stereotyper ha för individer och samhällen?

Moment 3, presentation och diskussion (20 min)

- Låt grupperna presentera sina analyser och diskutera dem i klassen.
- Be nu eleverna att fundera kring vilka stereotyper de kan associera med vithet i nyheterna:
  - Hur skiljer sig stereotyper associerade med vithet från rasistiska stereotyper?
  - Varför är det svårare att upptäcka stereotyper associerade med vithet än rasistiska stereotyper?

Moment 4, avslutande diskussion (10 min)

- Sammanfatta de viktigaste slutsatserna från lektionen:
  - vad rasistiska stereotyper är.
  - hur de påverkar individer och samhällen.
  - att dessa stereotyper spelar en avgörande roll för hur vi förstår vår omvärld och resulterar i rasism.

Tips:

- Det kan vara bra att läsa igenom stycket om safe space då frågor som rör stereotyper är känsligt. Säkerställ att alla är medvetna om att dessa generaliseringar inte har någon grund utan är ett resultat av rasism.
- Läs igenom stycket om rasism och makt och koppla det till samtalet om stereotyper.
- Att diskutera rasism och makt är avgörande när frågan om stereotyper diskuteras. Led in elevernas samtal på detta genom att ställa frågor som:
  - Vem har makten att forma stereotyper om andra grupper i samhället?
  - Vilka grupper har positiva respektive negativa stereotyper kopplade till sig?
    - Varför är det så?

3.4.5 Lektion 5: Misinformation eller desinformation (Viskleken)

Syfte:

- Att förstå hur meddelanden kan förvanskas och hur komplex kommunikation kan vara.
- Att förstå att i stort sett all kommunikation har ett syfte och det syftet måste tas med i beräkningarna när innehållet bedöms.

Mål ur Gy25: Samhällskunskap - Kod:SAMH (Gäller från 2025-07-01)

- Att utveckla förmåga att kritiskt granska och analysera mediernas roll i samhället.
- Att eleven ska kunna tillämpa ett kritiskt förhållningssätt vid bedömning av information från olika källor.

Sammanfattning:

Lektionen består av fyra moment där det första momentet är en genomgång av upplägget, en beskrivning av övningen som ska göras, samt genomförandet av övningen i helgrupp. I det andra momentet diskuteras frågor i helklass. I det tredje momentet sammanfattar pedagogen diskussionen. I det fjärde momentet avslutar pedagogen med att ställa frågor om hur desinformation är kopplat till rasism.

Förutsättningar:

- Tid: 50 min
- Utrustning: dagstidning, skärm för att visa medföljande powerpointpresentation.

Nyckelord: Misinformation, desinformation, rasism

Lektionsupplägg:

Moment 1, introduktion (10 min)

- Välkomna eleverna och presentera lektionens syfte, mål och innehåll.
- Introducera övningen kortfattat. Viskleken går ut på att en mening vandrar från person till person genom att meningen viskas i nästa persons öra. Använd en dagsfärsk tidning och välj ut en rubrik som blir den meningen. Eleverna bör sitta i en ring så att meddelandet lätt och snabbt kan viskas vidare.

Moment 2, Viskleken (30 min)

- Frågor att diskutera i helklass:
  - Vad hände med budskapet?
  - Blev det förändrat, varför då?
  - Tror ni att det händer ofta att budskap förändras när flera berättar det i följd?
  - Hur är det med nyheter, kan samma sak hända där?
  - Vem skriver en nyhetsartikel? Har personen som skriver om till exempel en olycka eller en katastrof själv sett händelsen eller varit på plats?
  - Om inte, vem gjorde det då och kan man alltid lita på personens utsaga?

Moment 3, sammanfattning (5 min)

Förklara att all kommunikation riskerar att förvanskas längs vägen, vare sig det beror på misstag eller medveten vilja. Jämför med viskleken. Att det inte är samma mening i slutet av rundan beror ofta på misstag, att vi hör fel eller missuppfattar. Ibland kan det också finnas någon i klassen som tycker att det är kul eller som av någon annan anledning *vill* ändra budskapet och därför gör det. Då är det en medveten handling som leder till att budskapet förändras. Samma sak gäller media. För det första är det viktigt att vara medveten om att misstag görs och att den information som når konsumenten ofta har gått genom flera led. Men det som är ännu viktigare att tänka på är att den som kommunicerar kan ha en agenda, en medveten vilja och anledning till att den kommunicerar det den gör. Därför är källkritik viktig! Alla som kommunicerar presenterar en viss bild av världen och den bilden är alltid färgad av personen som kommunicerar. Exempel som är tydliga är dagstidningarna vi har i Sverige. Många av dessa är politiskt färgade. Därför är det viktigt att läsaren är medveten om att det ofta finns en politisk agenda bakom. Detsamma gäller på bloggar och forum på internet, där det är lika viktigt att som läsare vara vaksam.

Moment 4, avslutande diskussion (10 min)

- Avsluta med följande frågor i helklass.
  - Hur kan detta kopplas till rasism?
  - Vad har media med rasism att göra?
  - Handlar rasism om olika världsbilder?
  - Vem kan ha intresse av att beskriva och kommunicera kring frågor som rör rasism?

- Kan myter och osanningar på nätet vara grund till rasism?
- Hur ska vi veta vad som är sant av allt som skrivs på internet?

3.4.6 Lektion 6: Rasism genom historien

Syfte:

- Att få en överblick över hur rasismen har förändrats över tid.
- Att undersöka vad de bakomliggande syftena med rasismen är och vilka argument som används och historiskt har använts för att rättfärdiga rasism.
- Att undersöka hur och varför argumenten förändras över tid.
- Att diskutera vilka diskurser som används för att rättfärdiga vit överordning i dagens samhälle.

Mål ur Gy25: Historia - Kod:HIST (Gäller från 2025-07-01)

- Att förstå och förklara hur historia kan användas i olika sammanhang och för olika syften.
- Att utveckla sin historiska referensram för att förstå frågor som har betydelse för nuet och framtiden, samt för att kunna analysera historiska förändringsprocesser ur olika perspektiv.

Sammanfattning:
lektionen undersöker uppkomsten av rasism och hur den har utvecklats över tid. Lektionen består av fyra moment där det första momentet är en genomgång av upplägget. I moment två så delas klassen in fyra grupper där varje grupp tilldelas en form av rasism som de får i uppgift att beskriva med hjälp av frågor från pedagogen. I moment tre redovisar varje grupp sin uppgift. I moment fyra diskuterar eleverna vilka diskurser som legitimerar vit överordning idag och hur vi som antirasister kan motarbeta det.

Förutsättningar:

- Tid: 60 min
- Utrustning: datorer till elever, skärm att visa medföljande powerpointpresentation.

Nyckelord: Rasism, religiös, vetenskaplig, biologisk, kulturell

Lektionsupplägg:

Moment 1, introduktion (10 min)

- Välkomna eleverna och presentera lektionens syfte, mål och innehåll.

Moment 2, gruppövning (25 min)

- Dela in klassen i fyra grupper och ge varje grupp en form av rasism (religiös, vetenskaplig, biologisk, kulturell) de ska beskriva utifrån frågorna nedan:
  - Kan ni ge en beskrivning av den form av rasism ni tilldelats? Hur skiljer den sig från andra former av rasism?
  - I vilka syften användes/används den form av rasism ni tilldelats?
  - Hur argumenterade man för och legitimerade den form av rasism ni blev tilldelade att beskriva, det vill säga vad använde man för underlag för att stödja sina teorier om ras?
  - Vilken form av rasism var föregångare (om det fanns en) till den form av rasism ni blev ombedda att beskriva?
  - Kan ni förklara varför den form av rasism ni blev tilldelade blev ohållbar och hur förändrades den rasistiska diskursen, det vill säga vilka blev de nya argumenten?

Moment 3, redogör i helklass (15 min)

- Be varje grupp att redovisa sina slutsatser.

Moment 4, avslutande diskussion (10 min)

- Diskutera i helklass vilka diskurser som legitimerar vit överordning idag och hur man som antirasist kan motarbeta det.

Tips:

- Läs igenom stycket om safe space då frågor som rör rasism är känsliga och du som pedagog har mycket att förhålla dig till i en klassrumssituation.
- Läs igenom stycket om rasism innan denna workshop.
- Hjälp eleverna att göra kopplingen mellan rasism, makt och privilegier.

3.4.7 Lektion 7: Ras och privilegium

Syfte:

- Att få en historisk bakgrund till dagens rasistiska strukturer.
- Att förstå vilka syften rasismen uppfyller, samt hur den är i ständig förändring för att vara i samklang med tiden.

Mål ur Gy25: Historia - Kod:HIST (Gäller från 2025-07-01)

- Att ha kunskaper om förändringsprocesser, händelser och aktörer under olika tidsperioder utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Att utveckla sin historiska referensram för att förstå frågor som har betydelse för nuet och framtiden.
- Att få kunskaper om politiska, ekonomiska och sociala frågor samt hur dessa påverkar individer, grupper och samhällsstrukturer.

Sammanfattning:

Lektionen lyfter frågan om ras och hudfärg och hur dessa är kopplade till privilegier. Den innehåller en övning som följs av ett samtal i helgrupp. Lektionen består av fyra moment där det första är en introduktion av lektionen och upplägget. Det andra momentet består av en övning som genomförs i helgrupp och belyser hur vår hudfärg påverkar vår makt att forma samhället och våra egna liv och hur privilegier är kopplade till ras och hudfärg. Det tredje momentet består av en redogörelse för den moderna rasismens uppkomst och hur den har utvecklats över tid. Det sista momentet är en avslutande diskussion där eleverna får reflektera kring rasism och hur vit överordning legitimeras idag.

Förutsättningar:

- Tid: 50 min
- Utrustning: skärm för att visa medföljande powerpoint-presentation, arbetsblad, penna och papper.

Nyckelord: Självbestämmande, privilegier, rasistiska diskurser, desinformation

Lektionsupplägg

Moment 1, introduktion (15 min)

- Välkomna eleverna och presentera lektionens syfte och mål.
- Ge gruppen instruktioner om hur övningen fungerar.

Moment 2, övning privilegievandring + reflektion (20 min)

- Efter att ni genomfört övningen, fråga eleverna vad den får dem att känna och tänka. Låt dem reflektera en stund och samla sen in svar.
- Ställ ytterligare frågor till eleverna:
  - Finns det områden där du kanske har privilegier som du inte är medveten om?
  - Vilka är några sätt där du har upplevt privilegier eller missgynnats baserat på ditt kön, din etniska bakgrund eller din socioekonomiska status?
  - Hur kan du använda ditt privilegium för att stödja och visa solidaritet med dem som inte har samma privilegier?

Moment 3, Presentation (5 min)

- Ge gruppen en presentation om uppkomsten av den moderna rasismen och hur den har använts för att legitimera moraliskt förkastliga praktiker.
- Förklara för gruppen hur rasismen förändrats över tid för att vara i samklang med tiden vi lever i och därmed bli kulturellt acceptabel.

Moment 4, avslutande diskussion (10 min)

- Be gruppen reflektera kring vilka diskurser som legitimerar vit överordning idag

Tips:

- Läs igenom stycket om safe space då frågor som rör rasism är känsliga och du som pedagog har mycket att förhålla dig till i en klassrumssituation.
- Läs igenom stycket om rasism innan denna lektion.
- Att diskutera rasism kopplat till makt, privilegier och resurser är avgörande när man pratar om syftet med rasism.

3.4.8 Lektion 8: Yttrandefrihet

Syfte:

- Att kunna analysera och förhålla sig kritiskt till medborgarrättigheter och grundpelare i det svenska samhället.
- Att förstå sambanden mellan olika samhällsfenomen.

Mål ur Gy25: Samhällskunskap - Kod:SAMH (Gäller från 2025-07-01)

- Att ha kunskaper om samhällens organisation och institutioner, beslutsprocesser på olika nivåer samt demokratiska värden och mänskliga rättigheter.
- Att ha förmåga att analysera och diskutera samhällsfrågor med hjälp av relevanta begrepp, teorier, modeller och metoder.

Sammanfattning:
Lektionen består av fyra moment där det första momentet är en genomgång av upplägget och varför det är viktigt att kunna analysera och förhålla sig kritiskt till medborgerliga och politiska rättigheter. Det andra momentet består av en gruppövning där eleverna får träna på att analysera, tänka kritiskt och förstå samband mellan olika samhällsfenomen, i det här fallet yttrandefrihet och hets mot folkgrupp. Det tredje består av en helklassdiskussion där eleverna får dela med sig av sina svar från moment två och lyssna på klasskamraterna som en del av kollektivt lärande. Det sista momentet är en avslutande diskussion där eleverna får reflektera kring sina färdigheter i analys, kritiskt tänkande och sambandstänk.

Förutsättningar:

- Tid: 55 min
- Utrustning: skärm för att visa medföljande powerpointpresentation, utdelningsblad, penna och papper.

Nyckelord: Yttrandefrihet, hets mot folkgrupp, rasism, fake news, kritiskt förhållningssätt,

Lektionsupplägg

Moment 1, introduktion (15 min)

- Välkomna eleverna och presentera lektionens syfte, mål och innehåll.
- Fråga klassen vad yttrandefrihet är enligt dem.

- Läs igenom utdelningsbladen om yttrandefrihet tillsammans med eleverna.
- För att säkerställa att alla är införstådda med vad yttrandefrihet är så kan du ställa några kontrollfrågor såsom:
  - Kan man säga vad som helst enligt denna definition av yttrandefrihet?

Moment 2, träna samhällsanalys och kritiskt tänkande (gruppövning 20 min)

- Dela upp eleverna i mindre grupper (4-5 elever per grupp).
- Be eleverna att utifrån texten om yttrandefrihet diskutera, komma fram till och skriva ner 3 positiva aspekter med yttrandefrihet och 3 utmaningar med yttrandefrihet. Eleverna ska också komma på en sak som de vill förbättra i samhället. Det kan till exempel handla om sport, gaming, naturen, klimatförändringar, vården, hälsa, mänskliga rättigheter, musik, eller konst. Tanken är att de ska förstå vad yttrandefrihet innebär då de ser att de har friheten att kunna göra samhällsförändringar.
  - Ifall eleverna har svårt att komma på egna positiva och negativa aspekter kan du ge dessa som exempel:
    - Man behöver inte hålla med allt i politiken och kan yttra sig för att förbättra politiken.
    - Man kan själv delta politisk och stå för sina egna värderingar.
    - Man kan förbättra samhället genom att kritisera det.
    - Det finns alltid en risk att människor utsätts för trakasserier, våld och hot. Det finns människor som kritiserar yttrandefrihet med yttrandefrihet, och menar att man borde kunna säga vad som helst, även om det skadar andra.

Moment 3, helklassdiskussion (10 min):

- Eleverna får nu gruppvis dela med sig av sina svar.
- Be eleverna att motivera sina svar med följdfrågor om det behövs: Varför tänker ni så? Har ni tänkt på att man också kan tänka så här?

Moment 4, avslutande diskussion (10 min)

- Be eleverna att reflektera kring dagens lektion. Vad handlade lektionen om, enligt dem?

- Sammanfatta lektionen genom att säga att den försökte visa att det finns en balansgång att förhålla sig till mellan att kunna yttra sig fritt och risken att vissa yttringar kan vara skadliga för andra och utgöra hets mot folkgrupp.
- Påminn eleverna om att de kommer att forma morgondagens samhälle och att kunna analysera och tänka kritiskt kring samhällsrättigheter och grundpelare i samhället är något som kommer hjälpa dem att bidra till ett positivt samhälle där alla människor känner sig inkluderade.

Tips:

- Det kan vara bra att läsa igenom stycket om safe space då diskussioner kring yttrandefrihet kan vara känsliga och du som pedagog har mycket att förhålla dig till i en klassrumssituation.
- Läs igenom stycket om yttrandefrihet innan denna workshop.

3.4.9 Lektion 9: Normer och normkritik

Syfte:

- Att tillsammans definiera vad normer är.
- Att öka kunskapen och få igång tänkandet kring normer och normkritik.
- Att förstå att normer kan begränsa individer från att utöva sina rättigheter

Mål ur Gy25: Samhällskunskap - Kod:SAMH (Gäller från 2025-07-01)

- Att förstå och kunna diskutera centrala samhällsfenomen.
- Att utveckla förmåga att kritiskt granska och analysera olika samhällsfenomen.

Sammanfattning:

Lektionen består av fyra moment där det första är en introduktion av lektionen och en övning där klassen delas in i fyra grupper som var och en ska definiera begreppet norm. I det andra momentet sitter klassen kvar i sina grupper och tittar vi på filmen ”Turkkiosken” och svarar på frågorna som delas ut. I det tredje momentet går pedagogen igenom några viktiga begrepp som benämner saker som skett i filmen. Det sista momentet är en avslutande diskussion i helklass.

Förutsättningar:

- Tid: 60 min
- Utrustning: skärm för att visa powerpointpresentation, penna och utdelningsblad till eleverna.

Nyckelord: Normer, normkritik, mikroaggressioner, gaslighting, vit skörhet, makt

Lektionsupplägg

Moment 1, introduktion (15 min)

- Välkomna eleverna och presentera lektionens syfte och mål och innehåll.
- Dela in klassen i fyra grupper och be varje grupp komma fram till en definition av begreppet norm.
- Visa följande definition i powerpointpresentationen: En norm är en oskriven regel eller förväntning i samhället

som styr hur människor bör bete sig eller vad som anses vara acceptabelt. Det är oftast något som de flesta i en grupp eller ett samhälle förhåller sig till. *Till exempel kan det vara en norm att man ställer sig sist i kön när man kommer fram till kassan på ICA eller att inte prata högt i biblioteket. Normer bidrar till att skapa ordning och förståelse i sociala situationer.*

Moment 2, gruppövning "Turkkiosken" (25 min)

- Låt eleverna sitta kvar i sina grupper och visa filmen "Turkkiosken".
- Ta fram en slide med följande frågor:
  - Vad tyckte ni om filmen?
  - Ser ni några problem med situationen?
  - Vem/vilka hade makt? Vem var privilegierad?
  - Vad kan man göra för att inte sådana här situationer ska uppstå i organisationen eller i skolan?
- Be en representant från varje grupp redovisa svaren.

Moment 3, genomgång av viktiga begrepp (10 min)

- Pedagogen går igenom begreppen som benämner det som sker i filmen (samtidigt som du förklarar begreppen tar du fram dem i powerpointpresentationen).
- Mikroaggressioner**:** Ett uttalande, ett agerande eller en incident som utgör en indirekt, subtil eller oavsiktlig diskriminering av medlemmar i en marginaliserad grupp som exempelvis ras- eller etnisk minoritet. *Det kallas mikroaggressioner för att den enskilda händelsen uppfattas som liten men sker om och om igen och inom ramen för ett samhällsklimat där det anses ok hos den dominerande gruppen. Eftersom förövarna inte alltid är medvetna om problematiken och det därför ofta sker oavsiktligt kallar man det för mikroaggressioner. Men när det ackumuleras över tid blir det både skadligt för den utsatta och problematiskt på ett samhälleligt plan (Asal utsattes för en hel del mikroaggressioner).*
- Gaslighting**:** Gaslighting är en form av psykologisk manipulation från omgivningen som har till syfte att få utsatta personer att tvivla på sin egen verklighet, ofta i relation till diskriminering eller trakasserier. *Gaslighting är ett begrepp lånat från filmen "Gaslighting" med Ingrid Bergman i huvudrollen som handlar om en kvinna som*

är tillsammans med en man som är kriminell. När han ser att hon börjar komma honom på spåren försöker han psykologisk manipulera henne så att hon ska tro att hon håller på att förlora förståndet. När någon gaslightar behöver det inte alltid vara av onda skäl. Därför kan det för den vita majoriteten i "Turkkiosken"vara svårt att se problemet. När alla säger till dig att något inte är sant blir ofta effekten att du tvivlar på din egen verklighet.

- Vit skörhet**:** Obehag åtföljt av en uppsättning defensiva beteenden hos personer som rasifieras som vita när de konfronteras med information eller situationer som synliggör ojämlikhet och orättvisor kopplat till hudfärg och position i samhället. *Det betyder inte att alla personer som rasifieras som vita beter sig så här i alla situationer, utan är en observation som sociologer har gjort som menar att man kan se dessa mönster i vita personers beteenden när de konfronteras med tvivelaktigt beteende. Ett bra exempel på detta är det vi ser i filmen där väldigt många blev väldigt defensiva.*
- För att kunna arbeta med att förändra organisationskulturen vi såg i "Turkkiosken" och främja ett mer inkluderande klimat är begreppen viktiga att förstå i sammanhanget. Om vi behärskar dem kan det förstärka vår varseblivning i syfte att se sådant vi annars kanske missar. Även för oss som redan kan se mönstret kan det vara värdefullt att sätta ord på det vi ser så att vi kan begripliggöra det för andra.

Moment 4, avslutande diskussion (10 min)

- Frågor att diskutera i helklass:
  - Finns det normer i samhället som får människor att känna sig inkluderade och exkluderade? Vem styr över dessa normer?
  - Vad leder inkludering respektive exkludering till?
  - Kan de som är innanför normen agera på ett sätt som får fler människor att känna sig inkluderade?

Tips:

- Läs igenom stycket om safe space i metodboken för att minimera risken att någon känner sig trakasserad.

3.4.10 Lektion 10: Rasistiska fake news och desinformation i skolan

Syfte:

- Att motverka effekterna av rasistiska fake news i skolan.
- Att förstå hur rasism har negativa effekter på samhället.
- Att bygga upp förmågan att analysera skolmiljön i koppling till samhällsfrågor.
- Att bygga upp förmågan att agera solidariskt.
- Att öka närvaron av trygga vuxna i barn och ungas digitala liv.

Mål ur Gy25: Samhällskunskap - Kod:SAMH (Gäller från 2025-07-01)

- Att ha kunskaper om politiska, ekonomiska och sociala frågor samt hur dessa påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer.
- Att ha förmåga att söka, kritiskt granska, tolka och använda information från olika källor i arbetet med samhällsfrågor.

Sammanfattning:
Lektionen består av fyra moment där det första är en introduktion av lektionen och en genomgång av upplägget. Det andra momentet består av en helklassövning där eleverna och pedagogen kommer på olika sätt som rasistiska fake news påverkar skolmiljön och vad de kan göra åt det. Det tredje momentet består av ett rollspel där eleverna får möjlighet att agera solidariskt och antirasistiskt i simulerade situationer där de ser att någon annan utsätts för rasism baserat på rasistiska fake news. Det sista momentet är en avslutande diskussion där eleverna får reflektera kring sina färdigheter i att agera solidariskt och antirasistiskt.

Förutsättningar:

- Tid: 60 min
- Utrustning: skärm för att visa powerpointpresentation, penna och utdelningsblad till eleverna.

Nyckelord: Solidaritet, antirasism, rasism, fake news, desinformation

Lektionsupplägg

Moment 1, introduktion (10 min)

- Börja med att skriva vad lektionens syfte och mål är på tavlan. Fortsätt med att berätta om vilka moment lektionen innefattar.
- Fråga eleverna vad de tror att solidaritet och antirasism handlar om.
- Skriv sedan följande på tavlan: Solidaritet handlar om att stå upp för andra människors lika värde, utifrån principerna om mänskliga rättigheter. Antirasism handlar om att jobba mot rasism, som kan ske på många olika platser, till exempel i skolan. Om ni elever skulle råka ut för en situation där rasism förekommer så är det viktigt att agera solidariskt, i linje med skolans värderingar.
- Ställ därefter följande kontrollfrågor igen för att säkerställa att eleverna förstår vad solidaritet och antirasism handlar om:
  - Vad handlar solidaritet om?
  - Vad handlar antirasism om?

Moment 2, träna analys av skolmiljön (15 min)

- Momentet går ut på att du som pedagog ställer frågor som klassen ska besvara. Försök att inkludera elever som är mindre involverade genom att ställa frågorna om vad de tycker direkt till dem.
- Fråga eleverna om de varit med om att någon delat rasistiska fake news med dem.
- Fråga eleverna om de har upplevt en rasistiskt incident som hade sin grund i rasistiska fake news.
- Fråga eleverna om hur de tror att rasistiska fake news kan påverka skolmiljön och skriv upp deras tankar på tavlan.
- Kom på, tillsammans med eleverna, 5 sätt att agera förebyggande mot rasistiska fake news och rasistisk desinformation i skolan.
  - Exempel på 5 sätt ifall klassen har svårt att komma på egna, och/eller för att hjälpa dig avgöra om elevernas förslag är rimliga.
    - Hänvisa till källkritik: har den här nyheten eller informationen någon pålitlig källa?
    - Hänvisa till kritiskt tänkande: tror du att den här nyheten eller informationen verkligen stämmer? Låter

det här rimligt?
- Hämta lärare eller annan skolpersonal: skolpersonal och lärare finns för att säkerställa att skolan är en zon fri från rasism.
- Säg ifrån: ifall personen agerar utifrån nyheten och uttalar sig rasistiskt gentemot en annan elev, påminn om att skolan är en plats som ska vara trygg för alla, där alla ska behandlas lika.
- Bjud in till samtal under mentorstid eller en samhällskunskapslektion: märker du av att någon delar med sig eller läser rasistiska fake news och desinformation och agerar rasistiskt utifrån det kan du bjuda in till en klassdiskussion som handlar om hur sociala medier påverkar skolmiljön utifrån dessa nyheter som finns på sociala medier.

Moment 3, träna solidariskt förmåga (25 min)

- Dela in eleverna i mindre grupper (4-5 elever per grupp).
- Varje grupp ska ”rollspela” ett sätt att agera solidariskt och antirasistiskt.
- Dela ut arbetsblad. Efter att varje grupp tilldelats ett sätt att agera solidariskt har de till uppgift att strukturera sitt rollspel.
- Vems roll är det att konsumera fake news? Vems roll är det att säga ifrån? Du som pedagog ska också delta i det rollspel som inkluderar en lärare/skolpersonal.
- Eleverna får därefter öva lite inför rollspelet.
- Nu är det dags för rollspel.
- Påminn gärna om safe space för att säkerställa att alla känner till förhållningsreglerna i klassrummet under rollspelen.

Moment 4, avslutande diskussion (10 min)

- Be eleverna reflektera kring dagens lektion. Hur kändes det att vara med och bidra till att forma skolmiljön? Hur var det att rollspela? Kände ni att ni lärde er bättre genom den metoden?
- Berätta för eleverna att de ska vara en självklar del av formandet av skolmiljön och att detta är exempel på demokratiska processer där allas tankar och åsikter räknas.

Tips:

- Läs igenom stycket om safe space i metodboken innan lektionen för att minimera risken att någon känner sig trakasserad.
- Denna lektion går att utföra enskilt, men har större effekt ifall den kombineras med en eller fler av följande lektioner: Algoritmer på sociala medier och påverkan på rasism, Rasistiska stereotyper i nyheter, Rasism genom historien, eller Normer och normkritik

Vidare läsning och tips

Nedan finns förslag på läsning, filmer att kolla på och konton att följa på sociala medier för att lära dig mer om rasism och fake news och hålla dig uppdaterad om vad som händer i samhället och utvecklingen på nätet. Detta är främst riktat till skolpersonal men om du vill att unga också ska ta del av det så är det upp till dig att göra en bedömning av vad som passar eleverna

Böcker

Amat Levin,
Svart historia
Natur & kultur (2022)
Frantz Fanon,
Jordens fördömda
Rabén & Sjögren (1969)
Richard Delgado,
Jean Stefancic Critical Race Theory (Third Edition)
New York University Press (2017)
Hannah Fry,
Hello world: how to be human in the age of the machine.
Random House (2019).
Martin Gelin & Karin Pettersson,
Internet är trasigt: Silicon Valley och demokratins kris.
Natur & Kultur (2018).
Sverker Sörlin,
Till bildningens försvar:
den svåra konsten att veta tillsammans. Natur & Kultur (2019).
Lars Truedson (red.),
Fejk, filter och faktaresistens: Hotar sociala medier demokratin?
Institutet för mediestudier (2018).

Filmer
Malcolm X
Det 13:e tillägget
The Zone of Interest
Turkkiosken
Dolda tillgångar
Get out
Sameblod

Rapporter och hemsidor
Källkritikbyrån.se
Skolverket, Resurser för undervisning i källkritik:
www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/resurser-för-undervisning-i-källkritik
Vita privilegier och diskriminering
Länsstyrelsen (2021)
Vidga normen i praktiken
Vit svart eller brun handbok om aktiva åtgärder kopplat till hudfärg
Länsstyrelsen (2019)
Vidga normen i praktiken
Hudfärgens betydelse på din arbetsplats
Länsstyrelsen (2021)
Vidga normen i praktiken
Metoder som funkar - erfarenhet och beprövade metoder från projektet Vidga normen
länsstyrelsen (2021)

Instagram
@peaceworkssweden
@svarthistoria

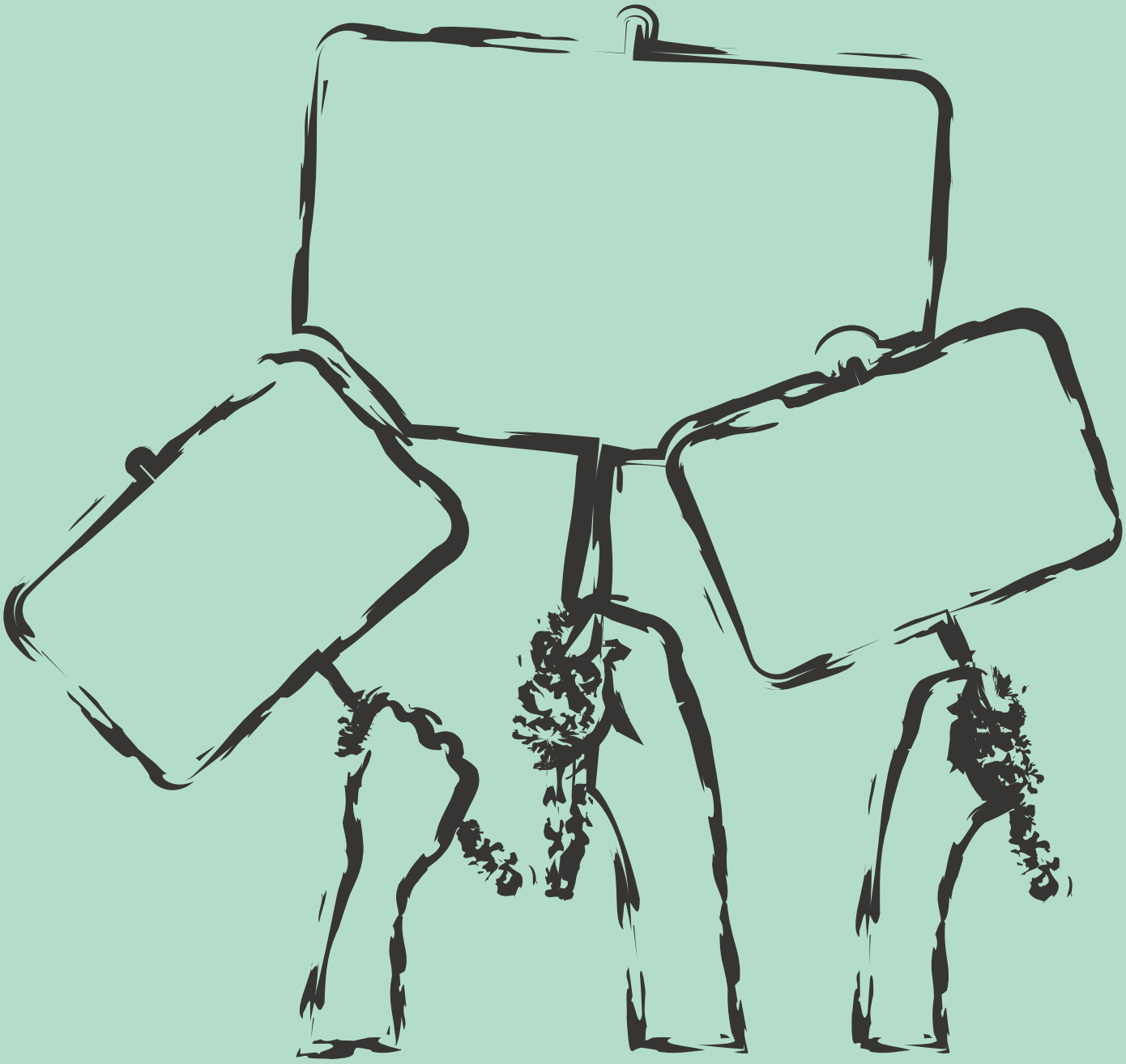

2.6 Begreppsförklaringar

Algoritmer
är instruktioner skrivna av kodare som bestämmer hur datorerna ska fungera. I sociala medier styr de bland annat flödet och ger dig mer av det du regelbundet konsumerar. Interagerar du ofta med konton som sprider fake news, kommer det att dyka upp förslag med mer liknande innehåll från konton du inte följer.

Alternativa medier
är mediekanaler och plattformar som inte ingår i de stora, etablerade mediaorganisationerna, som antingen är kommersiellt drivna eller public service (dvs skattefinansierade). Dessa alternativmedier kan vara oberoende tidningar, bloggar, poddar, YouTube-kanaler, sociala mediekonton och andra digitala plattformar som erbjuder nyheter, åsikter och information. De kan förstås som mediekanaler som på något sätt utmanar perspektiv som kommer från etablerade medier, ofta med radikala eller subkulturella åsikter. Begreppet har både positiva och negativa konnotationer beroende på sammanhang och synvinkel, men på senare tid har alternativ media i folkmun blivit mer och mer synonymt med perspektiv från den högerextrema miljön och spridningen av desinformation.

Bekräftelsefördom
handlar om att människor är mer benägna att söka sig till, tolka och minnas information som bekräftar perspektiv och föreställningar de redan tror på, snarare än något som utmanar deras uppfattningar. Det påverkar hur vi tar till oss och bedömer information, både ny och gammal, och sker ofta undermedvetet.

Ekokammare
är ett fenomen där sociala medienätverk fungerar som en ekokammare, det vill säga att det man själv säger återupprepas och kommer tillbaka till en. Det handlar med andra ord om att det du själv tror på också sägs av andra som utgör ditt sociala medienätverk, vilket i sin tur förstärker din faktaresistens och bidrar till din ökade bekräftelsefördom.

Etnicitet
är ett begrepp som grupperar människor utifrån kulturella element som språk, religion och traditioner, och ibland även nationell tillhörighet. I motsats till vad många tror handlar det alltså inte om biologiska eller genetiska faktorer, utan snarare om *sociala konstruktioner* och processer. Etnicitet innefattar alltså faktorer som påverkas av historiska händelser, som kolonialismen, eller av pågående politiska diskurser. Sociala institutioner som familj, samt utbildning och media, spelar en avgörande roll i hur etniska identiteter och gemenskaper skapas och upprätthålls. Etnicitet kan för individer som exkluderas från majoritetssamhället även betyda identifikation med och känsla av tillhörighet till en grupp som till exempel ser ut som en själv, eller pratar samma språk som en själv gör.

Eurocentrism
innebär idéer och attityder där europeisk, västerländsk och vit kunskapsproduktion anses vara absolut sanning, och att Europas "utveckling" är det som bör eftersträvas. Det utgår från ett falskt narrativ om världens alla framsteg som Europas och västvärldens förtjänst, samt att detta perspektiv är bärare av universella värden, förnuft och framtida framsteg.

Faktaresistens
handlar om ett fenomen och förhållningssätt till fakta, i det här fallet nyheter, där information som går emot ens egna åsikter, perspektiv eller övertygelser förnekas eller ignoreras. Detta i motsats till faktaacceptans, som betyder villighet att erkänna och acceptera annan information än den som bekräftar ens egen världsbild, så länge det finns bevis för det. Vid faktaresistens spelar det ingen roll om nyheter faktiskt kan bevisas vara sanna, mottagaren tror ändå inte på dem. På så sätt är faktaresistens och desinformation på nätet tätt sammankopplat.

Filterbubbla
handlar om att algoritmer skapar filterbubblor, där vi får personligt anpassade nyhetsflöden i våra sociala medier, baserat på vad vi tidigare gillat för inlägg och innehåll. Varje individ som har ett konto på sociala medier har sin egen filterbubbla. Interagerar man då med fake news får man en fake news-filterbubbla, som saknar utmanande perspektiv från andra, mer faktabaserade, nyhetskällor.

Gaslighting
är en form av psykologisk manipulation från omgivningen som har till syfte att få utsatta personer att tvivla på sin egen verklighet, ofta i relation till diskriminering eller trakasserier.

Hatbrott
är i denna kontext är brott som motiveras av offrens ras eller etnicitet, och kan handla om allt från klotter på en vägg, psykisk misshandel eller direkt våld.

Intersektionalitet
som analytiskt verktyg visar på hur relationer av överordning och underordning upprätthålls baserat på flera olika faktorer av förtryck. Det kan ses som ett hjälpmedel för att förstå hur olika maktordningar, så som rasmaktsordningen och könsmaktsordningen, samspelar och interagerar i samhället. Begreppet utmanar därmed en förenklad bild av makt och förtryck. Makt och förtryck är komplexa mekanismer som inte bara kan förstås genom den ojämlikhet som uppstår vid endast en specifik maktordning.

Intersektionalitet tillåter oss att ordna om sociala identiteter, för att förstå hur både makt och privilegier aldrig är knutna till endast en del av en persons identitet, utan snarare korsar samtliga typer av sociala identiteter hos en människa. Det hjälper oss också att förstå hur människor har komplexa identiteter och hur dessa står i konstant relation till samhällets maktstrukturer, av vilka rasism är en.

Kognitiv dissonans
avser det obehagliga känslotillstånd som uppstår när en person har två eller flera motsägelsefulla tankar, värderingar eller attityder samtidigt, eller när det råder en konflikt mellan vederbörandes attityder och handlingar. Detta leder till en strävan efter att förändra attityderna eller handlingarna så att de blir förenliga med varandra. Det kan exempelvis handla om att värdera hälsan högt, men samtidigt vara rökare.

"Jag är inte rasist, men ..." är en vanlig bortförklaring som exemplifierar rasistisk kognitiv dissonans. "Jag är inte rasist" följs i det här fallen av ett rasistiskt uttalande i den efterföljande bisatsen. Motsägelsen ligger i att det finns en medvetenhet om åsikten som rasistisk, och samtidigt ett behov av att förkasta den som sådan. Delen "men ..." syftar till en, ibland omedveten, legitimering av den rasistiska åsikt som lyfts. "Men:et" hjälper till att minska ångesten som uppstår när en människa försöker bolla två motsägelsefulla tankegångar eller två verkligheter samtidigt. Det kan också ses som en kontrast mellan ens självvalda värderingar, och de värderingar en får som en konsekvens av samhällets åsikter, i detta fall utifrån en rasistisk världsbild.

Makt
är ett viktigt koncept för att förstå hur rasism fungerar, eftersom rasism i slutändan handlar om makt. Den mer traditionella bilden av makt handlar om synliga institutionaliserade och repressiva krafter, såsom statlig makt (myndigheter som har makten att besluta om resursfördelning, institutioner med våldsmonopol etc). Makt är dock också en osynlig kraft som genomsyrar alla delar av samhället och våra liv, liksom olika relationer mellan individer och grupper. Den produceras och är ständigt omkring oss.

Att makt produceras innebär att den skapar och definierar normer, identiteter och valmöjligheter. Makt rangordnas i dessa normer, identiteter och valmöjligheter och på så vis skapas också en maktordning. Den ordningen sorteras i en hierarkisk skala som leder till det vi kallar över- och underordning av olika grupper av människor.

Mikroaggression
är ett uttalande, agerande, eller en incident som utgör en indirekt, subtil eller oavsiktlig diskriminering av medlemmar i en marginaliserad grupp som exempelvis ras- eller etnisk minoritet.

Normkritiskt perspektiv
kan beskrivas som granskandet och synliggörandet av normer och således makten bakom dessa, såsom vithetsnormen. I motsats till tolerans, där fokus ligger på att 'acceptera' det som uppfattas som avvikande i relation till normen, ska den här boken främja ett normkritiskt arbete, genom att belysa hur rasistiska normer ligger till grund för förtryckande maktförhållanden. Det är viktigt att betona att normkritik handlar om att granska just förtryckande normer, eftersom inte alla normer är dåliga i sig.

Facts over Fiction ifrågasätter och

utmanar normer som påverkar vad vi förstår som normalt/naturligt i relation till det som är avvikande/onaturligt, och som även skapar idén av "de andra". Det gör den genom en kritisk granskning av rasism och rasistiska fake news. För att göra detta riktas strålkastarna mot rasismens ursprung och majoritetsgruppen, inte rasismens offer, i linje med kritiska vithetsstudiers syfte.

Propaganda
kan förstås som en kommunikationsform vars syfte direkt gynnar en politisk eller ideologisk agenda. Propagandan har som mål att påverka människors åsikter eller förståelse för något, via direkta eller subtila metoder, som manipulerar information och nyheter på ett sätt som gör dem mer slagkraftiga och övertygande.

Ras
är ett komplext och mångfacetterat begrepp som bygger på en kategorisering av olika utseendeaspekter. Idén om ras skapas och vidmakthålls genom sociala processer, såsom språk, institutioner, och kulturella normer. Det innebär att det är människor i samspel med varandra som skapar dessa idéer av grupptillhörigheter, och på detta sätt har även konstruktionen av "den andre" skapats. Historiskt sett har rasbegreppet använts för att konstruera en rasmaktordning, för att rättfärdiga ojämlikheter och diskriminering. Till exempel har det legat till grund för kolonialism, slaveri och diskriminering.

Från ett antirasistiskt perspektiv är det viktigt att förstå att dessa kategorier inte har någon biologisk grund, utan är sociala konstruktioner som har växt fram genom historien. Detta innebär att idén om ras är en uppfinning av samhället, formad av historiska, kulturella och politiska krafter. Det rasism gör är att ordna människor i olika raskategorier, som vi alla påstås tillhöra, i en hierarki, en så kallad rasmaktordning, och fördela resurser, makt och privilegier därefter.

Genom att förstå ras som en social konstruktion, som har växt fram historiskt, kan vi också förstå hur dessa maktstrukturer kan motverkas.

Rasifiering
är en process som uppstår när människor rangordnas utifrån idén om ras och sedan tolkas utifrån denna rangordning. Att rasifiera betyder alltså att tolka och dela upp människor utifrån exempelvis hudfärg, ögonfärg eller hårfärg, och att rasifieras är att bli utsatt för en sådan tolkning. I en rasistisk värld kan alla människor rasifieras. Eftersom vi lever i en värld där vithetsnormen är utgångspunkt gynnas de som ingår i den normen, det vill säga de rasifieras positivt, och de som avviker från den missgynnas och rasifieras negativt. Precis som rasism är alltså rasifiering något som aktivt görs, vilket gör att begreppet blir viktigt för att förstå hur raskategoriseringar görs verkliga, även om vi vet att raser inte existerar.

Rasmaktsordning
är en samlande term för de strukturer och processer som ligger till grund

för rasism, som innebär att det råder en vithetsnorm som skapar ojämlika förutsättningar och förhållanden för människor, baserat på socialt konstruerade idéer om ras och etnicitet. Vithetsnormen leder till privilegier för människor som ingår i den, och skapar i sin tur en överordning i relation till de som exkluderas av samma norm.

Sociala konstruktioner
kan beskrivas som något som, genom upprepade sociala interaktioner och relationer, uppfattas som verkliga. Det är något som formas och omformas i sociala sammanhang, vilket betyder att det inte är ett statiskt fenomen utan en dynamisk process som också är föränderlig över tid och ser olika ut på olika platser. Det kan handla om strukturer, normer och fenomen som, på grund av att de gjorts verkliga, också får verkliga konsekvenser på människors liv. Exempelvis är ras en social konstruktion som leder till att rasismen förverkligas, och därmed får verkliga och direkta effekter på människor.

Sociala medier
är ett samlingsnamn på kommunikationskanaler som tillåter användare att kommunicera direkt med varandra genom exempelvis text, bild eller ljud. Sociala medier skiljer sig från massmedier genom att de bygger på ett innehåll som produceras av användarna. Medan massmedier processar sitt innehåll genom en professionell organisation, kan sociala medier beskrivas som nätverk där många kommunicerar med många. Varje enskild mottagare av ett meddelande kan också publicera innehåll, på samma villkor och genom samma kanaler.

Vardagsrasism
handlar om sociala situationer där rasistiska handlingar har normaliserats till den grad att de ofta går obemärkta förbi. Normaliseringsprocessen leder ibland till att vi inte ens uppfattar handlingarna som rasistiska, trots att det påpekas. Det sker i både alldagliga situationer och i politiska rum: på personalmöten, i vardagliga konversationer, på jobbintervjuer, i filmer såväl som i parlamentariska debatter, politiska uttalanden och akademiska artiklar.

Vithetsnormen
skapar ojämlika förutsättningar för människor, baserat på socialt konstruerade idéer om ras och etnicitet. Vithetsnormen kan förstås som normaliseringen av den hierarki som premierar människor som rasifieras som vita människor över människor som inte rasifieras som vita, baserat på föreställningar om överlägsenhet. Det handlar om att idéer och attityder som har en rasistisk utgångspunkt reproduceras, utan att vi direkt förstår dem som rasistiska. Exempel på detta kan vara vilken hudfärg som beskrivs som den "normala" eller vilka skönhets- och kroppsideal som får synas i media.

Vit skörhet
ett obehag åtföljt av en uppsättning defensiva beteenden hos personer

som rasifieras som vita när de konfronteras med information eller situationer som synliggör ojämlikhet och orättvisor kopplat till hudfärg och position i samhället.

Yttrandefrihet
är en grundlagsskyddad rättighet i Sverige, som garanterar alla människor rätten att uttrycka sina åsikter, tankar och idéer utan risk för censur eller bestraffning från staten. Den ger människor rätt att uttrycka sig fritt via olika medel, som till exempel tal, skrift eller bild. Yttrandefrihet regleras ofta i landets grundlagar och handlar om förhållandet mellan staten och individen, inte om förhållandet mellan individer. Yttrandefrihetsgrundlagen är således inte ett frikort att uttrycka hat eller att sprida fake news.

REFERENSER

AMA Journal of Ethics
https://journalofethics.ama-assn.org/sites/joedb/files/2021-05/joe-2106_4.pdf
Amnesty (2024)
Lagförslaget om visitationszoner kan kränka mänskliga rättigheter - Amnesty Sverige
Antirasistiska Akademin (2024)
Etnicitet – ArA – Antirasistiska Akademin
Ras – ett icke-koncept – ArA – Antirasistiska Akademin
Vardagsrasism – ArA – Antirasistiska Akademin
Vi och dem – ArA – Antirasistiska Akademin
Vit makt – ArA – Antirasistiska Akademin
Applebaum (2016)
Critical Whiteness Studies | Oxford Research Encyclopedia of Education
Brogaard & Gatzia (2020)
Cognitive dissonance and the logic of racism. (apa.org)
Brå (2024)
Hatbrott - Brottsförebyggande rådet (bra.se)
Cambridge Dictionary (2024)
POST-TRUTH | English meaning - Cambridge Dictionary

Charles Green (can’t find a year)
How European Colonialism Led to the Invention of Race-And Why That Still Matters - Getting Race Right (hope.edu)
Civil Rights Defenders (2024)
Civil-Rights-Defenders-Yttrande-over-promemorian-Sakerhetszoner-okade-mojligheter-for-polisen-att-visitera-for-att-forebygga-brott_DS_2023_31.pdf (crd.org)
Duignan (2023)
Trigger Warnings on Campus | Britannica
Expo (2020)
”Fake news” förstärker fördomar (expo.se)
Expo (2023)
Svensk rasideologisk miljö 2023 (expo.se)
Expo (2024)
https://expo.se/lar-dig-mer/wiki/accelerationism/
Granskningen visar: SD har trollfabriker och styr fortfarande Riks (expo.se)
Ferretti (2023)
DOI: 10.5840/soctheorpract2022726166
Forum för Levande Historia (2023?)
Fake news och “alternativa fakta” - Forum för levande historia
Harvard Library (2024)
Scientific Racism | Harvard Library
Hubinette 2022
Routledge Handbook of Critical Studies in Whiteness - 1st Edition - Sh
Hubinette (p. 45) [hittar inte årtal]
ras_vithet_sverige.pdf (tobiashubinette.se)
Hubinette & Wikström (2023)
Race in Sweden: Racism and Antiracism in the World’s First ‘Colour (routledge.com)
Hunter & van der Westhuizen 2022’
Routledge Handbook of Critical Studies in Whiteness - 1st Edition - Sh
Länsstyrelsen Stockholm (2019)
https://www.vidganormen.se/vit-svart-eller-brun-handbok-om-aktiva-atgarder-kopplat-till-hudfarg/
Länsstyrelsen Stockholm (2021)
Vita privilegier och diskriminering - processer som vidmakthåller rasifierade ojämlikheter på arbetsmarknaden (lanssty-relsen.se)

https://www.vidganormen.se/hudfargens-betydelse-pa-din-arbetsplats/
McGranahan (2017)
An anthropology of lying: Trump and the political sociality of moral outrage - McGRANAHAN - 2017 - American Ethnologist - Wiley Online Library
Moderaterna (2024)
https://moderaterna.se/kronoberg/var-politik/visitationszoner/
Nationalencyklopedin (2023)
dissonansteori - Uppslagsverk - NE.se
kolonialism - Uppslagsverk - NE.se
ras - Uppslagsverk - NE.se
yttrandefrihet - Uppslagsverk - NE.se
New York Times (2020)
Fox News Is on Trial, and So Are Falsehoods About 2020 - The New York Times (nytimes.com)
PeaceWorks Sweden (2014)
http://peaceworks.se/wp-content/uploads/sites/6/2022/09/La%CC%8At-sta%CC%8A-preview.pdf
Prosperity Now (2016)
Learning from One Another: Multi-Directional Learning to Support Financial Capability Integration | Prosperity Now
Provost (2023)
https://scholarworks.lib.csusb.edu/history-in-the-making/vol16/iss1/7/?utm_source=scholarworks.lib.csusb.edu%2Fhistory-in-the-making%2Fvol16%2Fiss1%2F7&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
Regeringen (2024)
https://www.regeringen.se/artiklar/2023/01/yttrande--och-demonstrationsfrihet-i-sverige/
Rosales & Jonsson (2019)
https://ojs.mau.se/index.php/educare/article/view/465
Selberg (2021)
Trigger warnings – om undervisning och politisk gränshållning i 2020-talets sociala landskap | Högre utbildning (hogreutbildning.se)
Skolverket (2024)
Arbeta med förskolans och skolans värdegrund - Skolverket
Hantera rasism och intolerans i undervisningen - Skolverket
Kontroversiella frågor - Skolverket
https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/

laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan
https://www.skolverket.se/skolutveckling/forsk-ning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/kollegialt-larande---individutveckling-eller-skolutveckling
SO-Rummet (2024)
Ideologier | Samhällskunskap | SO-rummet
Sveriges Kommuner och Regioner (2023)
Hatretorik och falska nyheter (skr.se)
Tharoor (2017)
Inglorious Empire | Hurst Publishers
Tumber & Waisbord (2021)
The Routledge Companion to Media Disinformation and Populism - 1st Edi
Udupa & Pohjonen (2019)
https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/9102
UN (2022)
https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/459/24/pdf/n2245924.pdf?token=dp0n1IECdTgSU8W5Sz&fe=true
University of California, Santa Barbara (2023?)
https://cits.ucsb.edu/fake-news/danger-social
Walsch (2016)
Two-Way Learning | Harvard Graduate School of Education
Zinn Education Project (2024)
Pedagogy of the Oppressed - Zinn Education Project (zinned-project.org)

PeaceWorks